A dokumentum eredeti nyelve: angol

Terminológiapolitikai irányelvek

A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben

Az Egyesült Nemzetek Oktatási, Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO)

Párizs, 2005

A dokumentum eredeti nyelve: angol (CI-2005/WS/4)

Terminológiapolitikai irányelvek

A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben

Készítette: Infoterm
2005
Az Egyesült Nemzetek Oktatási,
Tudományos és Kulturális Szervezete (UNESCO)

A jelen kiadványban alkalmazott megnevezések és az anyagok bemutatása nem tükrözi az UNESCO véleményét valamely ország, tartomány, város vagy terület jogi státuszára, illetve hatóságára, valamint határaira vagy körülhatárolására vonatkozóan.

A terminológiapolitika elkészítésének nemzetközi szabványa 2010-ben készült el: ISO 29383:2010 „Terminology policies – Development and implementation" (jelenleg átdolgozás alatt áll).

A *Nyelvpolitikai irányelvek* („Guidelines on Language Policies") nemzetközi szabvány az ISO/TC 37-es műszaki bizottsága kidolgozása alatt áll.

Javasolt bejegyzési forma könyvtári katalógusokban:
Eredeti, angol nyelvű dokumentum / Original document in English:
Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities / prepared by Infoterm. – UNESCO, Paris, 2005. – ix, 39 p.; 30 cm. (CI-2005/WS/4)

A dokumentum magyar nyelvű változata / Hungarian version of the document:
Terminológiapolitikai irányelvek. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben / készítette: Infoterm. A magyar fordítást készítette a TERMIK keretében: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter. / Megjelent: in Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.): Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen. L'Harmattan–OFFI Zrt., Budapest, 2019, 167–218. ISBN 978-963-414-516-5.
I Cím
II UNESCO

Összefoglaló

Ezek az irányelvek különböző pozícióban és szinten lévő döntéshozóknak szólnak, akik – eltérő célokkal – olyan terminológiapolitikát akarnak kialakítani, megtervezni és megvalósítani, amely egy meghatározott felhasználói közösségen belül és azok számára készült terminológia tudatos, rendszerezett és ellenőrzött módon történő létrehozásának, karbantartásának és használatának céljával készül.

A terminológiatervezés a világ számos országában, különböző helyeken került előtérbe: nemzeti, regionális, nyelvközösségi, helyi közösségi, intézményi vagy szervezeti szinten. Számos terminológiatervezési tevékenység megtalálható a különböző szakterületeken is, így például a kémiában, a biológiában, az orvostudományban és hasonló területeken. Ezenkívül gyakorlatilag valamennyi szabványosítási és harmonizációs tevékenység magába foglal terminológiai komponenst, legyen szó akár az iparról, akár másról. Mindemellett a jogalkotás mindig is bővelkedett a terminológiai definíciókban, megfelelve a régi mondásnak, miszerint „nem lehet szabályozni azt, amit nem lehet megérteni", azaz „ami nincs definiálva".

A terminológiapolitikának vagy -stratégiának, különösen, ha nemzeti szinten fogalmazódik meg és ott is hajtják végre, meglehetősen összetett

- demográfiai tényezőket;
- kulturális, etno- és geolingvisztikai; valamint
- szociálpszichológiai tényezőket kell figyelembe vennie;

amelyek mind befolyásolhatják a megtett intézkedések sikerességét. Ezek a tényezők idővel változhatnak, ezt pedig szintén figyelembe kell venni minden etnikai és nyelvközösség kapcsán, amely a terminológiatervezést bármely célból végre szeretné hajtani.

A terminológiatervezéssel kapcsolatos tevékenységek előtérbe kerültek az elmúlt évtizedekben:

- nemzeti, regionális vagy helyi szinten;
- kormányközi szervezeteknél;
- nemzetközi nem kormányzati szervezeteknél (NGO), valamint
- nagyobb intézményeknél és szervezeteknél (beleértve a multinacionális vállalatokat is).

Ezen tevékenységek megmutatkoznak:

- a nyelvközösségekben, pl. a szaknyelvek fejlesztésében;
- az egyes doméneken (vagyis tárgykörökön vagy más szakterületeken) belül, pl. a kutatás és fejlesztés elősegítésében; valamint mostanában
- az e-üzlet, a mobiltelefonok, az e-learning, az e-egészségügy, az e-tudomány, az e-kormányzat és a legtöbb, úgynevezett „e" (elektronikus) tevékenység új alkalmazásaiban.

Stratégiai szinten elismerték a rendszeres terminológiatervezésben – és különösen a terminológiapolitikában – rejlő pozitív lehetőségeket, amelyek képesek támogatni az információs, tudás- vagy innovációs politikákat, illetve az oktatási stratégiákat stb.

A fokozottabb tudatosság által az egyes országok és nyelvközösségek egyre inkább érzik annak szükségét, hogy versenyképességük növelése érdekében rendszerezett terminológiapolitikát alakítsanak ki (amely magába foglalja a terminológiatervezési stratégiákat is). Ez a trend egybeesik azzal az igénnyel, hogy a felgyorsult globalizációt felgyorsult lokalizációval kell kiegészíteni, vagyis a fordítással és adaptálással, így biztosítva a helyi kulturális és nyelvi normáknak való megfelelést.

Előszó

Számos kezdeményezés született, amelyek célja, hogy felhívja a figyelmet a terminológia fontosságára a fejlődés terén. Regionális szinten kitűnő példa a ***Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája*** (1992), amely tartalmaz terminológiai szempontokat, hangsúlyozva a multikulturalizmus és a többnyelvűség értékét. A karta elismeri, hogy a kisebbségi nyelvek védelme és támogatása igenis összeegyeztethető a hivatalos nyelvek státuszának fenntartásával.

2000 körül az UNESCO fokozta tevékenységét az azzal kapcsolatos tudatosság növelésében, hogy a nyelv milyen fontos szerepet játszik a digitális szakadék áthidalásában és a tudásalapú társadalom létrehozásában. A digitális szakadék szinte kivétel nélkül együtt jár az információhoz és a tudáshoz való hozzáférés egyenlőtlenségével, ami szintén összefügg a nyelvi hozzáférés egyenlőtlenségével. A nem megfelelő terminológia kulcsfontosságú tényező a nyelvi hozzáférés egyenlőtlenségében, és a „funkcionális analfabetizmusban" mutatja meg hatását az információkhoz való hozzáférés és a számítógép-használat kontextusában. Az UNESCO interszekcionális és multidiszciplináris programja, az **Initiative B@bel** elismerte a többnyelvűség és a multikulturalitás fontosságát az internet korában, amelyet az ***Egyetemes Nyilatkozat a Kulturális Sokszínűségről*** (2001) is hangsúlyoz.

Az UNESCO szintén támogatja, hogy lehetővé váljon az elektronikus tartalmakhoz (e-tartalmakhoz) való széleskörű hozzáférés minden nyelven, fejleszteni lehessen a felhasználók nyelvi készségeit, illetve különböző eszközöket lehessen létrehozni és fejleszteni, amelyek biztosítják az internethez való többnyelvű hozzáférést. Ezt a szándékot erősítette meg az **Ajánlás a többnyelvűség előmozdításáról és a cyberspacehez való egyetemes hozzáférésről (Recommendation on the promotion and use of multilingualism and universal access to Cyberspace)** (amelyet az UNESCO Általános Konferenciája 2003 októberében, Párizsban fogadott el). Ezen iránymutató *Ajánlás* elfogadásához vezető eszmecserék során a felek hangsúlyozták, hogy a nyelv az emberek közötti kommunikáció fő eszköze és az is marad. Az *Ajánlás* terminológiai szempontokat is lefed a többnyelvű tartalmak, a doménspecifikus kommunikáció, az információ- és tudásmenedzsment fejlesztésével és támogatásával kapcsolatban.

Az Információs Társadalom Csúcstalálkozója (World Summit on the Information Society) által elindított folyamatban az UNESCO kitartóan hangsúlyozta a nyelv, és különösen a többnyelvűség szempontjait, kulcsfontosságú szerepét a kulturális sokszínűségben, valamint az információhoz és a tudáshoz való egyetemes hozzáférésben. Ebben a kontextusban az oktatás, a tudományok és a kultúra területén végzett terminológiafejlesztés alapvető fontosságú a tudásalapú társadalom kialakításában.

A jelenleg létező nyelvek számára vonatkozó becslések eltérnek egymástól, de átlagosan 6000 és 7000 közé tehető (ebbe nem számolták bele az ennél jóval nagyobb számú dialektust és helyi változatot). Egyre több empirikus bizonyíték van arra nézve,

hogy jelentős összefüggés van az egyének kulturális, tudományos és kereskedelmi területeken megjelenő teljeskörű anyanyelvhasználati lehetőségei, valamint nyelvközösségük szocioökonómiai jóléte között. **Megfigyelhető, hogy azok az emberek kerülnek hátrányos helyzetbe, akiknek az anyanyelve nem (vagy nem eléggé) fejlett terminológiai és szaknyelvi szempontból, vagy akiktől megtagadják anyanyelvük használatát az oktatásban vagy a szakképzésben, az információhoz való hozzáférésben vagy a munkahelyi kommunikációban.**

Különösen a kisebb nyelvközösségeknek (beleértve bármilyen típusú nyelvi kisebbséget) kell a környezetükben lévő nagyobb nyelvközösségekhez képest nagyobb erőfeszítést tenniük, hogy ne maradjanak ki a tudományos-műszaki és gazdasági-ipari fejlődésből – ez olyan tényező, amely végső soron szocioökonómiai hanyatláshoz vezethet. **A legtöbb esetben, ha a nyelvhasználat a népi hagyományokra vagy a családi környezetre korlátozódik, akkor az ilyen nyelv nem lesz alkalmas a szakmai kommunikáció elősegítésére. Hasonló módon, egy olyan nyelv, amely le van maradva egy adott domén terminológiáját illetően, azt kockáztatja, hogy idővel nem lesz képes kommunikálni azon a területen a saját nyelvén.** Éppen ezért van szükség a (folyamatos) terminológiatervezésre számos – vagy akár minden – nyelvközösségben, valamint az ezeket a törekvéseket támogató konkrét jogi, pénzügyi és adminisztratív intézkedésekre. Ilyen intézkedés lehet az érintett nyelvközösségben alkalmazott terminológiapolitika.

Ennek az irányelvnek a célja, hogy módszertani segédletet nyújtson a stabil nyelvtervezési törekvéseken alapuló terminológiapolitika kialakításához és megvalósításához. Az irányelveket úgy határozták meg, hogy azok hasznosak legyenek minden ország és nyelvközösség számára, a kevésbé szilárd terminológiával rendelkező fejlődő országoktól és nyelvközösségektől kezdve a fejlettekig, amelyek jól kidolgozott terminológiával rendelkeznek, széleskörű terminológiai tevékenységeket végeznek, valamint külön piacokat alakítottak ki a terminológiai termékek és szolgáltatások számára.

Azokban az országokban vagy régiókban, ahol két vagy több nyelvközösség él egymás mellett és van kapcsolatban, a terminológiapolitikának tükröznie kell ezt a helyzetet. A tágabb értelemben vett nyelvhez hasonlóan a terminológia is magában foglalhat vitás kérdéseket, főleg ha több nyelvközösség is érintett. Ebben az összefüggésben Az *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* (1948), a *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (1966), a *Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya* (1966) és az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) által elfogadott *Nyilatkozat a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól* (47/135 sz. határozat, 1992. december 18.) további lényeges útmutatást nyújthat.

A fentiek tekintetében és figyelembe véve azt a tényt, hogy a terminológia elengedhetetlen az információkezelés kontextusában, amely magába foglalja a funkcionális írni-olvasni tudást, a médiaismeretet, a digitális műveltséget stb., az UNESCO megkereste az Infoterm szervezetét, hogy hozzon létre egy szakértőkből álló csoportot,

amely előkészíti a jelen ***Terminológiapolitikai irányelveket***. A dokumentum célja, hogy rendszerezett keretrendszert biztosítson a politikai döntéshozók számára a terminológiastratégia kezdeményezésére, így támogatva országuk és nyelvközösségük hosszú távú és fenntartható fejlődését. E kiadvány közreműködőinek különböző kulturális és társadalmi háttere van, és mindannyian más tapasztalatot gyűjtöttek a terminológiapolitika kialakításában, megtervezésében és megvalósításában, aminek esszenciáját ezekbe az Irányelvekbe sűrítették.

Közreműködők

Alberts, Mariëtta (PanSALB / Dél-Afrika)
Antia, Bassey (Maiduguri Egyetem / Nigéria)
Auksoriūtė, Albina (Litvánia)
Budin, Gerhard (Bécsi Egyetem / Ausztria)
Chan, Nelida (Kanada)
Drame, Anja (Infoterm / Németország)
Galinski, Christian (Infoterm / Ausztria)
Guo, Chuanjie (Kína)
Hector, Paul (UNESCO)
Hong, Gwi-Hyeon (Korea)
Papaev, Sergey (VNIIKI / Oroszország)
Plested Alvarez, Maria Cecilia (ICONTEC & Universidad de Antioquia / Kolumbia)
Pusztay, János (Magyarország)
Rytsar, Bohdan (Ukrajna)
Wright, Sue Ellen (Kent Állami Egyetem, Alkalmazott Nyelvészeti Intézet / Amerikai Egyesült Államok)

Terminológiapolitikai irányelvek

A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása a különböző nyelvközösségekben

Tartalomjegyzék

Összefoglaló		170
Előszó		172
Közreműködők		175
0	Nyelvek a globalizáció hatása alatt	177
1	Alapfogalmak	179
2	Nyelvtervezés és terminológiatervezés	180
2.1	Nyelvtervezés	181
2.2	Terminológiatervezés	184
3	A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása	190
3.1	A terminológiapolitika kialakítása	190
3.2	A terminológiapolitika megvalósítása	191
3.3	Humán kapacitásépítés	192
3.4	A nemzeti terminológiai intézetek szerepe	193
3.5	Magánkezdeményezések	194
4	A terminológiapolitika előkészítése, kialakítása és megvalósítása	198
4.1	I. FÁZIS – A terminológiapolitika előkészítése	199
4.2	II. FÁZIS – A terminológiapolitika kialakítása	203
4.3	III. FÁZIS – A terminológiapolitika megvalósítása	206
4.4	IV. FÁZIS – A terminológiai infrastruktúra fenntartása	208
Összefoglaló		209
MELLÉKLET – Az Irányelvben használt terminusok		211
Irodalomjegyzék (válogatás)		213

0. Nyelvek a globalizáció hatása alatt

A nyelv az emberi kommunikáció fő eszköze. Az emberi nyelv egyre fontosabb szerepet játszik az ember-gép kommunikációban is, és egyre inkább bevonódik a gépek közötti kommunikációba is. Mivel az emberi fejlődés utolsó évezredei során alakult ki, a nyelv rendkívül összetett jelenség. A közvélekedéssel ellentétben több, mint pusztán az információátadás eszköze. A kulturális vetületében a nyelv éppolyan szorosan kapcsolódik a közösségek identitásához, mint az egyénekéhez. Ezért nem is csoda, hogy az embereken néha eluralkodnak az érzelmek, ha nyelvi ügyekről van szó.

A nyelvészet különbséget tesz általános célú nyelv(használat) (köznyelv) és a speciális célú nyelv(használat) (szaknyelv) között. Ez a dokumentum – mindamellett, hogy nem hagyja figyelmen kívül a kulturális és érzelmi dimenziókat – a szaknyelvekre mint az alábbi területek fő eszközére koncentrál:

- a doménhez (azaz tárgykörhöz vagy egy szakmához) kapcsolódó kommunikáció;
- a szakspecifikus (azaz a tárgykörre vagy a doménre vonatkozó) tudás; valamint
- a szakspecifikus (azaz a tárgykörre vagy a doménre vonatkozó) információhoz való hozzáférés.

Ebben a kontextusban a különböző doménközösségek szaknyelveiről beszélünk, akik egy tárgykörön belül vagy más típusú szakterületen belül tevékenykednek. E közösségek tagjai általában megegyeznek a saját nyelvi konvencióikról, amelyek nem feltétlenül felelnek meg a köznyelvieknek. Mivel a modern társadalmakra erős befolyással van a tudományos-műszaki fejlődés, a szaknyelveknek egyre nagyobb hatásuk van az adott köznyelv fejlődésére.

Minthogy a tudomány és a technológia jelenti a gazdasági és a társadalmai fejlődés alapját, a nyelv és általában véve a gazdasági tevékenységek közötti kölcsönhatás nyilvánvaló. Mostanra egyre többen elismerik, hogy egy adott nyelvközösség nyelvének „relatív ereje" képes visszatükrözni – bizonyos idő elteltével – az adott közösség gazdasági teljesítményét. Éppen ezért a szaknyelvek manapság sokkal kiemelkedőbb helyen szerepelnek a nyelvtervezéssel kapcsolatos vitákban, valamint a nyelvtervezési programok és politikák megvalósításában. A köznyelvet és a szaknyelvet lefedő nyelvtervezés kivételes összetettségének fényében azonban lehetséges, sőt tanácsos szétválasztani ezt a két szempontot. Ez a döntés lehetővé teszi a programok jobb megvalósítását és az előrehaladás hatékonyabb nyomon követését. A nemzeti nyelvfejlesztési programok ennek megfelelően a köznyelv fejlesztésére koncentrálnának, és együttműködnének a nemzeti terminológiafejlesztési programokkal a szaknyelvek szisztematikus fejlesztésére vonatkozóan (javarészt a terminológiatervezésen keresztül).

A figyelembe vett szempontok közül ki kell emelni, hogy a terminológia tagadhatatlanul a szaknyelvek egyik legfőbb alkotóeleme. A terminológia döntő szerepet játszik, amikor és ahol a doménspecifikus információkat és tudást:

– létrehozzák (pl. a kutatásban és fejlesztésben);
– felhasználják (pl. szakszövegekben);
– rögzítik és feldolgozzák (pl. adatbázisokban);
– továbbadják (képzés és oktatás által);
– megvalósítják (pl. a technológiában és a tudástranszferben); vagy
– más nyelvre fordítják és tolmácsolják.

Ennek következtében a terminológiatervezést ma már az innovációra, az információra, a tudásra vagy akár még az e-tartalomra vonatkozó stratégiák szélesebb perspektívájából kell szemlélni. Egy olyan nyelvközösség, amelynek nyelvén nem dolgozták ki a tudományos és műszaki terminológiát, elkerülhetetlenül arra kényszerül, hogy egy másik, fejlettebb idegen nyelvet használjon az adott doménon belüli kommunikációra. Manapság az általános kommunikációt nagymértékben támogatják az infokommunikációs technológiák (IKT); ezért a terminológia hiánya közvetetten, de elkerülhetetlenül digitális szakadékok kialakulásához vezet, amelyek különböző módokon valósulhatnak meg.

A tudásalapú társadalom kialakítását felgyorsítja az infokommunikációs technológiák fejlődése, különösen a telekommunikációs és az informatikai technológiák egybefonódása által, amely a mobil számítástechnika és kommunikáció egybeolvadásának tendenciájával jár együtt. Mivel az infokommunikációs technológiák egyre inkább terjedőben vannak, kiemelt igény mutatkozik az eredményes és hatékony felhasználási módszerekre. Az infokommunikációs hardverek és szoftverek költsége fokozatosan csökken, mialatt a „tartalmak" létrehozásának és használatának költségei folyamatosan növekednek. Az utóbbiak gyakran „rejtett költségek", amelyek nemcsak az egyes intézményekre és szervezetekre érvényesek, hanem a nyelvközösségekre is. A terminológiák itt kritikus fontosságú szerepet játszanak: a terminológiai adatok nélkülözhetetlen elemei a doménspecifikus információknak és tudásnak (általában véve is lefedik a tartalmak nagy részét). Ennek következtében a terminológiatervezés a kapcsolódó humán nyelvtechnológiák rendszeres fejlesztésével kombinálva exponenciális mértékben képes eredményesebbé tenni a stratégiai lehetőségeket.

Egy ország fejlettségének relatív szintjét az állampolgárainak azon átlagos képességével lehet mérni, hogy milyen mértékben képesek felhasználni az információkat a tudástranszfer és a kapacitásfejlesztés érdekében. Mivel a terminológiai adatok valamennyi információ- és tudásreprezentáció központi elemét alkotják, ezen adatok elérhetősége és hozzáférhetősége kritikus fontosságú szocioökonómiai tényező. Jelen irányelvek merítenek azon tapasztalatokból, amelyek számos, nyelv- és terminológiatervezési tevékenységet folytató nyelvközösségből és országból származnak. Az irányelvek irányváltást javasolnak a nyelvtervezés bizonyos szakaszában egy szisztematikusan átgondolt és végrehajtott terminológiapolitika felé, amelyek kapcsolódnak a doménkommunikációhoz.

1. Alapfogalmak

Ebben a dokumentumban a **kommunikáció** szűkebb jelentésben szerepel, az emberek közötti kommunikáció értelmében, amely magába foglalja a (verbális) kommunikációt szóban vagy írásban, valamint a nem verbális kommunikációt is. A **doménkommunikáció** specializált, vagyis tudományos-műszaki vagy szakmai kommunikációt jelöl egy **doménen** belül, amely pragmatikai értelemben magába foglalja a tudományos-műszaki tárgyköröket, valamint más szakterületeket is. A **műszaki kommunikáció** itt nem a kommunikációs technológia, hanem a műszaki szakírás vagy műszaki dokumentáció értelemben használatos, vagyis olyan dokumentumok előkészítését jelenti, amelyek szaknyelven íródtak vagy nagy mennyiségben tartalmaznak szakszövegeket. A **terminológiatervezés** a nyelvet nagymértékben fejleszti a doménkommunikáció szükségletei és követelményei alapján.

A **speciális célú nyelv(használat)** (szaknyelv) a szakértői közösségek által használt nyelvet jelenti, amelyben a terminológia és a doménspecifikus nyelvi konvenciók kisebb vagy nagyobb mértékben jelennek meg. A szaknyelvek különböző mértékben térnek el az **általános célú nyelv(használat)tól** (köznyelvtől), ez azt jelenti, hogy a nyelvet leginkább mindennapos célokra használja bármelyik nyelvközösség. Számos változat létezhet (például a dialektusok), amelyek konvenciói eltérnek az úgynevezett **nyelvi normától.** Ez utóbbi magába foglal egy sor nyelvi konvenciót, amelyet a nyelvközösség közös nyelvi sztenderdjének tekintenek. A köznyelv az egyes nyelvközösségek nyelve, míg a szaknyelvek a nyelvközösségen belül működő szakértői közösségek által használt specializált nyelvek.

A technológiát is egyre inkább alkalmazzák a nyelvek vonatkozásában: a **nyelvmérnökség** olyan szakterületként került előtérbe, amely egyre közelebb visz a **természetesnyelv-feldolgozás** (NLP) felé. A nyelvmérnökségből levezetett technológiákat nevezik **humán nyelvtechnológiáknak,** amely terület a nyelvről szerzett tudást alkalmazza számítógépes rendszerek fejlesztésére, amelyek képesek felismerni, megérteni, értelmezni és létrehozni az emberi nyelvet bármely formájában; másként fogalmazva olyan alkalmazások fejlesztéséről van szó, amelyek lehetővé teszik az emberek számára, hogy közvetlen kapcsolatba léphessenek a számítógépekkel.

A **terminológia(tudomány)** a különböző szakterületek **terminológiájának** strukturálását, kialakítását, fejlesztését, használatát és kezelését vizsgáló, valamint a különböző alkalmazásokhoz kapcsolódó módszertani alapot előkészítő diszciplína. A **terminológiai eszközöket** – legtöbbször szoftvereket – a terminológiai adatok valamilyen módon, különböző célokkal történő kezelésére használják. A **terminológiakezelő-rendszerek** (TMS) például olyan eszközök, amelyekkel a terminológiai adatokat lehet rögzíteni, tárolni, feldolgozni és közzétenni az elismert szakmai alapelveknek megfelelően. A nemzeti **terminológiai adatbázis** egy- vagy többnyelvű terminológiai adatokat tárol, és egy országon, nyelvközösségen belül vagy helyi szin-

ten hozzák létre az adott nyelvközösség igényeitől függően. A terminológiatervezésen és különösen a nemzeti terminológiapolitika keretein belül a nemzeti terminológiai adatbázist gyakran használják ezen politika megvalósításának egyik elsődleges eszközeként. A centralizált terminológiai adatbázis létrehozása szintén hatékony stratégia lehet a vállalatok vagy más szervezetek számára, jóllehet a nagy méretű terminológiai adatbázisok karbantartási munkálatait egyre inkább felváltják az elosztott és közös használatra létrehozott terminológiai adatbázisok hálózatai.

A **terminológiai tevékenységek** eredményei különböző **terminológiai termékek** lehetnek, például terminológiai szabványok, szakszótárak, glosszáriumok, terminológiai adatbázisok stb. A terminológiai termékeket és **terminológiai szolgáltatásokat,** úgymint a terminológiai tanácsadást és képzési szolgáltatásokat, a terminológiával kapcsolatos információkat és dokumentációt, a terminológiai feladatok, információk, szolgáltatások stb. kiszervezését gyakran használják a nemzeti terminológiapolitika megvalósításának eszközeként. A magasan fejlett terminológiai tevékenységekkel rendelkező nyelvközösségekben a terminológiai termékek és szolgáltatások a **terminológiai piacot** szolgálják, amely a terminológiai termékek és szolgáltatások felhasználóiból és szolgáltatóiból áll össze.

A **nemzeti terminológiapolitika** egy országon vagy egy többé-kevésbé autonóm nyelvközösségen belül (amely akár egy országban, akár két vagy több ország határain is átnyúló régióban található), a politikai döntéshozatal szintjén kialakított nyilvános stratégia, amelynek eredménye a kialakuló vagy meglévő terminológiák fejlesztése vagy szabályozása bármilyen felhasználási célból. A tapasztalat azt mutatja, hogy a különböző felhasználói csoportoknak különböző összetettségi fokú és részletességű terminológiai adatra van szükségük, eltérő célokból. Ezért az erőforrások beosztása szempontjából rendkívül hatékony lehet már kezdettől többcélú terminológiai adatokat létrehozni különböző felhasználók és alkalmazások számára. Hasonlóan ajánlatos a nemzeti terminológiapolitikát már eleve többnyelvűként és nem kizáró jelleggel kialakítani. A fentiek alkalmazhatók a magánszektor, úgymint a vállalatok, az NGO-k, a szakmai szervezetek stb. terminológiapolitikájára vagy stratégiájára is.

2. Nyelvtervezés és terminológiatervezés

Ez a fejezet szembeállítja a nyelvtervezést és a terminológiatervezést, amelyek mára egymást kiegészítő tevékenységekké váltak. Mindkét tevékenység számos kritériumra reflektál, többek között a nyelvhasználat politikai kontextusára és történelmi eredetére, a szocioökonómiai helyzetre, a geolingvisztikai szempontokra, valamint a demográfiai, kulturális és pszichológiai tényezőkre; ezek mindegyike fontos szerepet játszik a társadalmilag érdekelt felek (beleértve az intézményeket) és ezek egymáshoz való viszonyának vizsgálatában.

2.1 Nyelvtervezés

Mivel a jelen Irányelvek elsősorban a terminológiatervezésre koncentrál, csak rövid áttekintést nyújtunk a nyelvtervezés elméletéről. Külön hangsúlyt kap a terminológia helyzetének bemutatása a nyelv és a kommunikáció keretén belül. A nyelvtervezés tágabb értelemben vett problémakörét számos UNESCO kiadvány érinti.

2.1.1 Áttekintés a nyelvtervezés elméletéről

Kérdésként felmerül a nyelvtervezés szükségessége és az is, hogy lehetséges-e egyáltalán. Gadelii (1999) az alábbi módon indokolja a nyelvtervezést:

> „A társadalom folyamatosan fejlődik, a nyelvnek pedig a valósághoz kell igazodnia. A politikai döntések nyomán olyan új közösségek jönnek létre, amelyek adott esetben nem rendelkeznek közös kommunikációs eszközökkel. Ezekben az esetekben a nyelvtervezés kívánatos és csakugyan szükséges". (ford.: S. Z.)

A tudománytörténet számos példát nyújt bizonyítékként a nyelv természetes fejlődésébe való többé-kevésbé sikeres beavatkozásra. Amíg ez a beavatkozás a létező, természetes nyelveket érinti, „nyelvtervezésről" van szó. Amit ma nyelvtervezésként ismerünk, arra a múltban glottopolitikaként, nyelvmérnökségként, nyelvi szabályozásként vagy nyelvfejlesztésként hivatkoztak. 12 definíció összehasonlítása után Cooper (1989) saját definíciója a következő:

> „A nyelvtervezés tudatos kísérlet mások viselkedésének befolyásolása nyelvi kódjuk elsajátítására, felépítésére vagy funkcionális szerepére vonatkozóan". (ford.: S. Z.)

Cooper maga is azt állítja, hogy szándékosan választott ilyen tág definíciót, elkerülve bármilyen korlátozást kormányzati tevékenységekre, speciális célcsoportokra vagy akármilyen egyedi módszertanra vonatkozóan.

A nyelvtervezés ma már sokkal többet jelent, mint egyszerűen új szavak és terminusok alkotását vagy helyesírási reformok kidolgozását. Magába foglalja a nyelv ökológiai megközelítését mint az emberi társadalmak döntő fontosságú elemét, emellett számos szociolingvisztikai tényezőt is tartalmaz. A nyelvtervezés módszerek és megközelítések elegyét fedi le, beleértve a terminológiát és a lexikográfiát, a terminológiamenedzsmentet, a fordítást és a fordításmenedzsmentet, valamint egyre inkább a korpuszalapú megközelítéseket is (terminuskivonatolás, korpuszelemzés a diskurzusközösségben megalkotott neologizmusok elemzésére stb.). Itt szintén előretör a humán nyelvtechnológiák felhasználása.

A **kommunikációtervezés** terminust javasolták a nyelvtervezés és az emberek közötti kommunikációhoz kapcsolódó más tervezési tevékenységek összefoglalásaként,

legyenek ezek akár szűkebb értelemben nyelvközpontúak vagy sokkal tágabban nézve szervezetiek, technikaiak és infrastrukturálisak. Az 1. ábra a kommunikációtervezést a nyelvtervezés és terminológiatervezés fölérendelt terminusaként mutatja be.

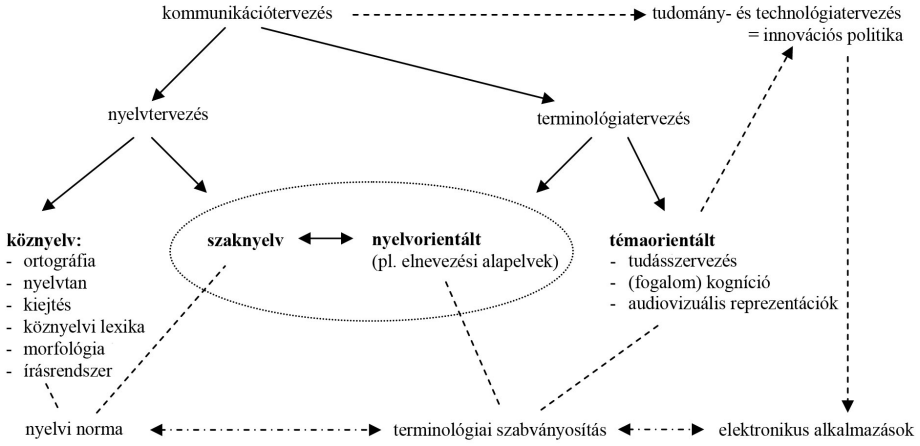

1. ábra. Néhány kommunikációtervezési fogalom áttekintése

Az 1. ábra a fogalmak közötti viszonyról is áttekintést nyújt. A „köznyelv" alatti felsorolás olyan elemeket jelöl, amelyek részei a korpusztervezés klasszikus definíciójának. A korpusztervezés olyan tevékenységeket foglal magába, mint az ortográfiai rendszer megalkotása vagy reformja (beleértve a helyesírás szabványosítását), az írásrendszer kiválasztása, a szavak kiejtésének meghatározása, a szókincs és a terminológia bővítése, a nyelvtani rendszer alakítása, dialektusok egyenértékűvé tétele, az írás- és olvasáskészséget támogató olvasókönyvek és kézikönyvek elkészítése, szótárak, nyelvtanok és egyszerűsített szaknyelvi glosszáriumok összeállítása és folyamatos bővítése, szépirodalmi művek létrehozása és a képzőművészet támogatása, valamint intézmények létrehozása a nyelvi kérdések kezelésére. A nyelvtervezés azonban státusztervezési szempontokat is tartalmaz, vagyis a nyelv hozzárendelését a társadalom különböző területeihez (üzleti élet, oktatás, bíróságok, közigazgatás, média stb.).

2.1.2 A nyelvtervezés szükségessége

A nyelvtervezés és nyelvtervezési politika szükségessége különböző körülmények miatt merülhet fel:

– Többnyelvűség: csak kevés ország – például Izland – állíthatja magáról, hogy alapvetően egynyelvű, míg világszerte az országok többségét a többnyelvűség jellemzi. Ahhoz, hogy az emberi jogokat ténylegesen tiszteletben lehessen tartani, még a hivatalosan egynyelvű országoknak is figyelembe kell venniük és fog-

lalkozniuk kell más nyelvi csoportokkal, amelyek kisebbségi státuszban vannak a nemzeti határokon belül. Számos olyan ország, amely amellett döntött, hogy egy vagy több nyelvet jelöl meg a kommunikáció hivatalos közvetítőjeként, folytat rendszerezett nyelvtervezést. Az alkotmányok azonban gyakran nem említik konkrétan, melyik nyelvet ismerik el. A hivatalosan elismert nyelvek mellett más nyelveket is használhatnak az oktatásban vagy más szektorokban a helyi igényektől függően.

– Oktatás: a korai anyanyelvi oktatás előnyeit az UNESCO már az 1950-es években elismerte. Ezt azonban világszerte még mindig több millió gyermektől megtagadják, mert idegen nyelveket használnak már a korai iskolai évektől kezdve. Az, hogy az anyanyelvet nincs mód tannyelvként használni, gyakran magasabb iskolaelhagyási számokat és az analfabetizmus nagyobb arányát eredményezi.
– Kommunikációs technológiák: ahogy fentebb is említésre került, egyre inkább szükség van a fejlett és a fejlődő országok között húzódó digitális szakadék áthidalására. A nyelvtervezés magába foglalja a nyelv fejlesztését az elektronikus médiában való használathoz, például a humán nyelvtechnológia segítségével, és az ezzel kapcsolatos döntéseket.

E tényezők mellett a nyelv (főleg a többnyelvű társadalmakban) a természeti erőforrásokhoz hasonlítható, ezért döntő fontosságú szerepet játszik a nemzet gazdasági jólétében és a hozzá tartozó emberek prosperitásában. A nyelvet ezért egy ország társadalmi, gazdasági és kulturális fejlesztési terve szerves részének kell tekinteni. Más forrásokhoz hasonlóan a nyelv is rendelkezik munkahelyteremtő képességgel, ha megfelelően kezelik.

2.1.3 A nyelvtervezés feladatai

A nyelvtervezés legfontosabb feladatai és céljai többek között magukba foglalják:

– a többnyelvű környezetben élő iskolás gyermekek magas bukási és iskolaelhagyási arányának felülvizsgálatát, valamint az intézményes oktatáshoz való hozzáférés javítását az anyanyelv oktatásának elősegítése, illetve az anyanyelvű oktatás által, főként óvodai és általános iskolai szinten;
– az optimális tanulási környezet kialakítását annak biztosításával, hogy a matematikát és a természettudományokat olyan nyelven lehessen tanítani, amelyet a tanulók megértenek;
– a hivatalnokok, alkalmazottak, tudósok, kutatók, tanárok és még a szakmunkások képzettségének javítását is, amely befektetést jelent a nemzet gazdasági teljesítőképességébe;
– a kulturális sokszínűség és az individualitás előmozdítását az országban a különböző nyelvű művészetek támogatásával;

– az emberek politikai és etnikai elégedetlenségének megelőzését a nyelvi egyenlőség alapelvére épülő környezet kialakításával, vagyis az országban lévő minden nyelv azonos módon való kezelését, főleg a társadalom hivatalos szféráiban, úgymint a törvényhozásban, az igazságszolgáltatásban, a közigazgatásban és az oktatásban, figyelembe véve az egymás mellett élő nyelvek különböző fejlettségi szintjeit;
– a demokrácia biztosítását azáltal, hogy az emberek megfelelő mértékben tájékozottak és képesek önálló politikai döntéseket hozni;
– a digitális szakadék áthidalását azáltal, hogy elősegítik a nyelv fejlesztését az elektronikus médiában való használathoz, így támogatva a humán nyelvtechnológia, a gépi fordítás stb. fejlesztését;
– a nyelvközösség tagjainak ellátását lexikonokkal, kézikönyvekkel, képzőművészeti művekkel, tankönyvekkel, újságokkal stb. az anyanyelvükön.

2.2 Terminológiatervezés

A nyelvtervezéssel ellentétben, amely a nyelvfejlesztés olyan szintjén is kezdődhet, ahol még nincs írott nyelv, és ahol még nem léteznek konkrét nyelvi normák, a terminológiatervezés a meglévő nyelvi normákra, valamint az írott nyelv bizonyos mértékű grammatikai és ortográfiai stabilitására támaszkodik. Ezen a szilárd alapon a terminológiatervezés tudatosan és szisztematikusan fejleszti a szaknyelveket a doménkommunikáció szükségletei és követelményei szerint, hiszen az új terminusok minden nap, világszerte többszáz nyelven keletkeznek. Ezek a terminusok alkotják a terminológiákat, amelyek speciális jelentéssel (fogalom) rendelkező terminushalmazokból állnak, amelyek főként egy konkrét domén speciális szaknyelvében használatosak. Egyrészről a terminológia fejlődése természetes, elkerülhetetlen jelenség, másrészről azonban a nyelvfejlesztés részeként célorientált kezdeményezés is lehet, VALAMINT ezzel párhuzamosan a szocioökonómiai átalakulásokra irányuló politika eszközeként is működik.

A terminológia lényegének megértéséhez tekintsük meg a klórozott-fluorozott szénhidrogének (CFC-k) szótári magyarázatát, amely egy nemrég kiadott, nyelvtervezésről szóló könyvben (Antia 2000) szerepel:

> „A klórozott-fluorozott szénhidrogének (CFC-k) nem gyúlékony, nem mérgező és nem reaktív szerves vegyületek, amelyeket az 1930-as évektől kezdve használnak munkaközegként hűtőgépekben és hajtógázként aeroszolos spray-kben. Mára kimutatták, hogy káros hatással vannak a Föld ózonrétegére, illetve nagymértékben hozzájárulnak az üvegházhatás kialakulásához [...]. A környezetbe kikerült CFC-molekulákat a nap UV-sugárzása felbontja a felső légkörben, ami által klór keletkezik, ez pedig reakcióba lép az ózonnal."

Tételezzük fel, hogy a fenti idézet két szövegváltozatból származó elegy: az elsőt csak a **köznyelvi szövegelemek (szavak)** alkotják, szokásos **fekete betűszínnel** (ahogy a fenti példában is látható), a második pedig csak a **szaknyelvi szövegelemekből (terminusokból)** áll, amelyek **szürke betűszínnel** jelennek meg. Míg a fekete szövegelemeknek önmagukban nincs értelme, a szürke szövegelemek (a szemantikai kapcsolatok alapján, összekötve valamilyen intuitív nyelvtan szerint) érthetők lennének a legtöbb ember számára, akik érdeklődnek a környezeti kémia iránt. E jelenség magyarázata a terminusok funkciójára mutat rá: a doméntudás lényegét kódolják. Az idézetben szereplő köznyelvi elemek csupán grammatikai és szintaktikai malterként szolgálnak, amely a kritikus fontosságú építőelemeket koherens, koheziós egésszé köti össze.

Amellett, hogy a megértés folyamatában központi szerepük van, a terminusok (és a fogalmak, amelyekre vonatkoznak) számos okból szintén elengedhetetlenek (ahogy a fenti idézet is mutatja), úgymint:

- Fordítás: miként hangzik a klórozott-fluorozott szénhidrogén egy másik nyelven?
- Információ-visszakeresés: miként lehet bizonyos információs elemeket, pl. hasonló szövegeket keresni az interneten a keresőmotorok segítségével?
- Dokumentáció: miként lehet elrendezni a dokumentumokat egy irodai archívumban olyan módon, hogy meg lehessen találni, és újra fel lehessen használni őket akár évekkel később is?
- Kommunikáció: miként tudom én, hallgatói, tanári, környezetvédelmi szakértői stb. minőségemben összegyűjteni vagy közvetíteni az információkat, illetve a tudást a fenti szövegben a törvényalkotók vagy az állampolgárok számára?
- Oktatás: miként lehet erősen szakmai témákat megtanítani a diákoknak, hallgatóknak, ipari tanulóknak, szakértőknek stb.?

A terminológiatervezést így számos alkalmazásra fel lehet használni, és végre lehet hajtani olyan kontextusokban, ahol a terminológiai tevékenység legtöbb irányvonala szintén megvalósul vagy ahol ezek szükségesek. Következésképpen, a rendszerezett megközelítés és a koordináció szükségességét nem lehet eléggé hangsúlyozni.

2.2.1 Terminusalkotási módszerek a terminológiatervezésben

A terminusok lehetnek speciális morfoszintaktikai és morfoszemantikai tulajdonságokkal rendelkező egyszerű szavak vagy összetett szókapcsolatok (azaz több szóból álló terminusok), amelyek néha ismeretlenek a köznyelvben, viszont jellemzőek lehetnek egy speciális doménra. Ezenkívül különbséget kell tenni a különböző típusú jelölők között, nem csak a terminusok között (nem is említve a terminuselemeket). Továbbá mindig nehéz elkülöníteni a szavakat a terminusoktól, a terminusokat a nem terminusoktól vagy a terminusokat a nevektől. A terminusalkotás a jelölés funkcionális szerepétől függ a doménkommunikáción belül. A korpuszelemzésben a terminuskivonatolás és terminusazonosítás bonyolult folyamatok. A mindenre kiterjedő kutatások

ellenére nem léteznek teljes mértékben megbízható elméleti modellek és eddig még nem dolgoztak ki ezeknek megfelelő algoritmusokat. Mindazonáltal léteznek olyan humán nyelvtechnológiai módszerek és eszközök, amelyek megfelelő eredményeket mutatnak a terminusazonosítás és a korpuszokból való kivonatolás terén, ezeket a megközelítéseket minden lehetséges esetben alkalmazni kellene (figyelembe véve a bennük rejlő korlátokat).

A doménnyelvek és a köznyelv közötti interakció rendkívül dinamikus. A lexikai anyag folyamatosan áramlik mindkét irányba:

- Determinologizáció: a speciális terminusok beépülnek a köznyelvbe széles körben ismert szóként;
- Terminologizáció: a köznyelvi szavak terminusokká (vagy azok részeivé) válnak;
- Aktuális terminusalkotási alapelvek: az alábbi szemiotikai alapelvek lényegében bármely nyelvre alkalmazhatók. Ezek az alapelvek a terminológiák szisztematikus természetére koncentrálnak a mögöttük lévő fogalmi hálózatokkal együtt, beleértve a kognitív dimenziót, a tudásreprezentáció szempontjait stb.:
    - átláthatóság (vs. homályosság);
    - konzisztencia;
    - megfelelőség;
    - tömörség (nyelvi gazdaságosság);
    - továbbképezhetőség;
    - nyelvhelyesség;
    - előnyben részesített anyanyelvi forma (kivéve olyan doménekben vagy nyelvekben, ahol más hagyományok léteznek, például a latin vagy görög alakok használata néhány tudományágban).
- Terminusalkotási módszerek:
    - új formák létrehozása:
        - szóképzés;
        - szóösszetétel;
        - rövidítés;
    - meglévő formák használata:
        - konverzió (szófajváltás);
        - terminologizáció (új, gyakran analóg vagy metaforikus jelentés hozzárendelése egy többé-kevésbé kapcsolódó területen már létező terminushoz vagy köznyelvi szóhoz);
        - szemantikai transzfer szaknyelven belül;
        - tudományágak közötti kölcsönzés (metafora);
    - nyelvek közötti kölcsönzés:
        - közvetlen átvétel;
        - tükörfordítás.

A fent említett módszereket értékelni kell az alkalmazhatóságra vonatkozóan minden nyelv esetén. A szemiotikai alapelvek útmutatóként szolgálnak arra vonatkozóan, miként lehet alkalmazni a terminusalkotási módszereket. Néhány alapelv ellentmond

egymásnak, aminek eredményképpen minden egyes esetben kompromisszumokat kell kötni (pl. a terminusok átláthatósága vs. tömörsége). Ezek és további részletek megtalálhatók az ISO 704 és más vonatkozó nemzetközi szabványban (lásd Hivatkozások).

A terminusalkotás jelenlegi problémáihoz és kihívásaihoz tartoznak még az eltérések a morfológia területén az általános nyelvészeti modellekhez képest, a sokszínűség, valamint a különböző domének szabályainak inkonzisztenciája (különösen igaz ez a speciális nómenklatúrával rendelkező természettudományokra), a hiányzó részletek számos nyelv leírásában, illetve e nyelvek teljes kodifikációjának szükségessége (pl. a nyelvtervezésen keresztül) ahhoz, hogy megbízható szabályok álljanak rendelkezésre a terminológiafejlesztéshez, figyelembe véve elsősorban az ortográfiát, a helyesírást, a kiejtést és a grammatikát. A humán nyelvtechnológiai alkalmazások számára szükség van automatizált terminusalkotási modellekre a különböző feldolgozandó nyelvekhez.

2.2.2 Deskriptív és preskriptív terminológiai munka

Általában akkor vezetnek be új terminusokat egy nyelvben, ha valamilyen hiányt kell pótolni, amely egy új fogalom bevezetésével keletkezik, vagy ha egy meglévő, kevésbé kifejező terminust kell felváltani. Két megközelítési mód létezik a terminológia fejlődésének irányítására: a deskriptív és a preskriptív terminológiai munka. Míg a deskriptív terminológiai munka csak a terminusok kialakulását figyeli meg és elemzi, addig a preskriptív terminológiai munka magába foglalja a felhasználók egyetértését a terminus adaptálásáról adott körülmények közötti gyakori és megismételt használatra. Az utóbbi magába foglalja a terminológiai egységesítést, szabványosítást és harmonizációt. A terminológiai szabványosítás mögötti motiváció számos kereskedelmi okra vezethető vissza, vagy biztonsági megfontolások is lehetnek az alapjai.

A terminológiai szabványosítás szinte mindig magába foglalja az egymással versengő terminusok közüli választást. Számos tényező van, amely befolyásolhatja ezt a döntést, pl. gazdaságossági okok (egy terminust kiválaszthatnak azért is, mert kevésbé nehézkes a többihez képest), pontosság (az egyik terminus világosabb vagy átláthatóbb a többinél), megfelelőség (a terminushoz zavaró vagy politikai konnotációk tapadtak).

A terminológiai szabványosítás két kiemelkedő szempontot fed le, amelyek két különböző infrastruktúrát tükröznek vissza. A terminológiai alapelvek és módszerek szabványosítása a horizontális infrastruktúra keretén belül valósul meg, ami által tulajdonképpen minden doménre érvényes lesz. Ezzel ellentétben a különböző doméneken belüli terminológiai szabványosítás (itt olyan terminológiai munkáról van szó, amelyet manapság főként a műszaki bizottságokon belül végeznek) a vertikális infrastruktúrát tükrözi vissza. Mondani sem kell, hogy a terminológiai szabványosításnak szabványosított elveken és módszereken kell alapulnia, amelyeknek pedig a tudományos elméletekből kell kiindulniuk. Nemzetközi szinten az ISO/TC 37-es műszaki bizottsága („Terminológia és más nyelvi források") foglalkozik a terminológiai munka alapelveinek és módszereinek szabványosításával.

2.2.3 Terminológiamenedzsment

Ahogy korábban már említésre került, a terminológia tudománya erősen interdiszciplináris terület. A terminológiai gyakorlat ezért szükségessé teszi a különböző domének szakértői közötti együttműködést. A terminológiai adatok puszta méretéből adódóan a lehető legtöbb embernek kell együttműködnie, közös erőfeszítéseket tennie, valamint az erőforrásokat megosztania.

- Terminográfia vs. lexikográfia: a klasszikus definíció szerint a terminográfia fogalomközpontú, míg a lexikográfia szóközpontú. A valóságban azonban nincs éles választóvonal a kettő között; rengeteg hibrid módszer létezik, amely a munkafolyamatban apró különbségekhez, és ami még fontosabb, anomáliákhoz vezet az adatstruktúrákat illetően. Megfigyelhető a módszerek egymáshoz való közeledése a szó-/jelentésorientáció vs. a terminus-/fogalomorientáció tekintetében, és már tettek lépéseket annak irányába, hogy megkönnyítsék a heterogén rendszerek közötti kölcsönös átjárhatóságot.
- Deskriptív vs. preskriptív munkamódszer: a terminológiamenedzsment kezdeti munkafázisai általában magukba foglalják a kulturális, nyelvészeti, diszciplináris, szakmai és vállalati határokon belüli sokszínűség dokumentálását; a második munkafázis során gyakran szükséges csökkenteni ezt az összetett jelenséget a konkrét célok szerint a terminológia szabványosításával vagy harmonizálásával a társadalmi regiszter ugyanazon szintjén megjelenő lexikai fragmentáció esetén.

A terminográfia a terminológiai információ dokumentálásának folyamata. Ezt a munkát egy-, két- vagy többnyelvű szinten is el lehet végezni. A cél és az alkalmazás által vezérelt alapelvek határozzák meg a műszaki szótárak, glosszáriumok és más terminográfiai termékek megtervezését, amelyeket különböző célközönség számára alkotnak meg (pl. az oktatásban, a tömegmédiában stb.). Ami a „jelentést" és a terminográfiát illeti, a legfontosabb megfontolások az alábbiakat foglalják magukba:

- Fogalmak és fogalmi struktúrák: a fogalmak mentális konstrukciók (kognitív egységek). A doméntudásban a fogalmi struktúrák adják a terminológia alapját. Nyelvészeti szempontból nézve a terminus jelentése az általa jelölt fogalom. A fogalmak a szakmai tevékenység és a szakmai kommunikáció bármely formája során kialakulhatnak és folyamatosan változnak. A fogalmak kialakulását kulturális konvenciók is mozgatják, a nyelv pedig a kultúra egyik legfőbb megnyilvánulása. A terminusalkotás és a fogalmak kialakulása közötti összetett és dinamikus kölcsönhatást figyelembe kell venni a terminológiafejlesztés és a terminográfia minden fázisában.
- Definíciók, kontextusok, példák: különböző típusú definíciók különíthetők el – intenzionális, extenzionális, partitív, funkcionális, operacionális stb. – a rendszerezett terminológiai munkában, és a fogalomrendszert az egymással összefüggő definíciók tükrözik vissza. A többdimenziós fogalomrendszerek olyan definíciókat igényelnek, amelyek feltérképezik az eltérő szempontokat és

megkülönböztető jellemzőket. Éppen ezért meg kell fogalmazni a definíciók írására és/vagy értékelésére/felülvizsgálatára vonatkozó alapelveket (lásd ISO 704, Wright/Budin 1997: Dos and Don'ts of definition writing [Tanácsok a definícióíráshoz]).

– Kontextus (beleértve a definíciós és illusztratív kontextusokat is): a terminológiamenedzsment vonatkozásában a kontextus szemlélteti a terminus funkcióját a diskurzuson belül, vagyis ez általában szövegrészleteket takar. A kontextusok különböző funkcióinak dokumentálása rendkívül hasznos, és ha nincs idő bővebb definíció írására, a kontextus rögzítése hasznos alternatívát kínál, különösen akkor, ha korpuszelemzéssel hoznak létre nagy méretű korpuszokat rövid idő alatt. A kontextus támogatja a definíciót, néhány esetben pedig pusztán ez az egyetlen elérhető információ (meglévő definíció híján). Még akkor is értékes lehet, ha van definíció, mert rá tud világítani, hogy a definíció arra a példára nézve helyes-e. Bármely esetben autentikus forrásnak lehet tekinteni a terminusok használata, valamint a velük alkotott kollokációk vizsgálata során.

Az összehasonlító és a kooperatív terminológiai munka két alapvető megközelítési módot jelent a terminológiamenedzsmentre nézve:

– Az összehasonlító terminológiai munka magában foglalja a különböző nyelvekben használt terminusok és fogalmak vizsgálatát annak érdekében, hogy eljusson az úgynevezett „ekvivalens" terminusokhoz, amelyeket felvételre lehet ajánlani a terminológiai forrásokba és szabványokba. Ez a folyamat gyakran eltéréseket fed fel a különböző nyelvközösségek fogalmi struktúráiban és terminushasználatában. Az „ekvivalencia" problematikájának pragmatikai kontextusban való vizsgálatához (a filozófiaival ellentétben) funkcionális megközelítést érdemes alkalmazni. A textuális és kommunikatív ekvivalenciát a terminológiai vagy lexikai ekvivalenciával szemben tovább kell vizsgálni. Az összehasonlító terminológiai elemzés ebben a fázisban e kutatás és az egyes nyelveket érintő bizottságbeli viták alapos dokumentációját igényli, így egyedi tudásbázis, valamint döntéstámogató rendszer építhető ki.
– A kollaboratív terminológiai munkában a legjobb eredményt – különösen a nyelvfejlesztés és a terminológiai szabványosítás területén – akkor lehet elérni, ha nyelvészek, terminológusok és doménszakértők együtt dolgoznak a bizottságokban. Jellemző módon a különböző szakértők különböző tudással és tapasztalattal rendelkeznek, amellyel hozzájárulhatnak az összetett feladatokhoz:
    - doméntudás (fogalmi tudás);
    - nyelvi ismeretek (általános és nyelvspecifikus tudás);
    - terminológiai ismeretek (ismeretek a munkamódszerekről, amelyek hidat képeznek a két fenti ismerettípus között húzódó szakadék között).

3. A terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása

Az irányelvekben felvázolt módszertan kiemeli a terminológiapolitika rendszerezett megtervezését, kialakítását, megvalósítását, működtetését, népszerűsítését és karbantartását, világosan meghatározva a hozzá kapcsolódó feladatokat és perspektívákat, valamint az alkalmazási területeket és célokat. Ebben a vonatkozásban egy ilyen terminológiapolitika támogatásához mérlegelni kell az információs hálózatok használatát, valamint figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy az információs hálózatokat hatékonyabbá lehet tenni, ha azok támaszkodhatnak a terminológiapolitikára. A terminológiapolitikával kapcsolatos szervezeti és technikai infrastruktúra létrehozása az elsődleges eszköz az ott megfogalmazott feladatok és perspektívák megvalósításában, amelyek összeköttetésben állnak a konkrét általános vagy speciális alkalmazási területekkel és célokkal.

3.1 A terminológiapolitika kialakítása

A terminológiafejlesztés során a terminológiapolitika kialakításának fő irányvonalát az alábbiak fejlesztése felé lehet terelni:

- a hozzá tartozó köznyelv mint a doménkommunikáció általános eszköze;
- bizonyos szakterületek adott nyelvű szaknyelve, vagy
- a fenti két szempont kombinációja.

Ezt a megközelítést azonban erősen befolyásolhatja a nyelvi szituáció, amelyben a terminológiapolitikát alkalmazni kell. Számtalan különböző helyzetet kell adott esetben figyelembe venni a jelen irányelvek szerinti terminológiapolitika kialakításakor.

Ugyanazon nyelvközösségen belül terminológiafejlesztésre lehet szükség bizonyos szaknyelvekben, míg másokban a meglévő és ezért egymással versengő terminológiák harmonizációja lenne kívánatos. Néhány nyelvközösség egy országon belül pontosan meghatározott területen különül el. Adott esetben más nyelvközösségekkel élnek együtt, de akár többé-kevésbé autonóm nyelvi kisebbséget is alkothatnak. Más közösségek túlnyúlnak két vagy több ország nemzeti határain – valószínűleg a különböző régiókban különböző státusszal rendelkeznek –, vagy akár szét is szóródhatnak különböző országokban. Néhány esetben a kisebbségi nyelvek egy vagy több országban léteznek, és elszigetelődnek az anyaország többségi nyelvének fejlődésétől. Ilyenkor a kisebbségi nyelvközösségek néha autonóm vagy félautonóm státuszt élveznek a befogadó országon belül, és ezért speciális terminológiai jellegzetességeket alakítottak ki, hogy képesek legyenek alkalmazkodni és békésen egymás mellett élni a többségi nyelvközösséggel vagy az őket körülvevő közösségekkel. Más esetekben ezek a kisebbségek szinte teljes mértékben függenek a származási ország nyelvi fejlődésétől.

Ezek az Irányelvek olyan olvasóknak szólnak, akik különböző nyelvi háttérrel rendelkeznek – legyen szó akár nemzeti terminológiapolitikát kialakítani kívánó nagyobb országokról, kisebb vagy közepesebb országokról, ahol egy vagy több nyelvközösség található, vagy akár a legkisebb nyelvi vagy más típusú közösségekről, amelyeknek szüksége van terminológiapolitikára.

Az egyes nyelvközösségeknek különböző igényeik lehetnek a terminológiapolitika megtervezésének, kialakításának és megvalósításának részeként megvalósuló intézményi és humán kapacitásépítésre, megfelelve az érintett konkrét kulturális, társadalmi és más körülményeknek.

3.2 A terminológiapolitika megvalósítása

Jelenleg a politikai döntéshozóknak a fejlesztési terveik kapcsán komoly kihívásokkal kell szembenézniük az információs erőforrások rendelkezésre bocsátásának és kiaknázásának új módjaival és eszközeivel kapcsolatban. Az esetek többségében erre válaszul terminológiapolitikát kell kialakítani más nemzeti politikák, úgymint az információs és tudáspolitika, az oktatáspolitika, a kapacitás- és intézményépítési politika, a technológiai és innovációs politika stb. támogatására, vagy akár azok részeként.

A terminológiapolitika hatással van tulajdonképpen minden szakember életére, az oktatásra és képzésre, az egészségügyre stb., így minden olyan embert befolyásol, legyen akár fiatal vagy öreg, akinek valamilyen típusú szakmai tudást kell megértenie vagy elsajátítania. A legtöbb esetben bölcs döntés biztosítani, hogy azok az intézmények vegyenek aktívan részt a terminológiapolitika kialakításában, amelyek a legelhivatottabbak a nyelvtervezési politikák iránt. Végül, de nem utolsó sorban, tanácsos bevonni a folyamatba a teljes nyelvközösséget.

A jelen Irányelvek nagymértékben követik a PGI-90/WS/11 számú UNESCO kiadványban felvázolt nemzeti információpolitikák megvalósítási modelljét:

> Montviloff, Victor: ***National Information Policies.*** A handbook on the formulation, approval, implementation and operation of a national policy on information. (***Nemzeti információpolitikák.*** Az információhoz kapcsolódó nemzeti politika kialakításának, elfogadásának, megvalósításának és működtetésének kézikönyve) UNESCO, Paris, 1990.

Mivel azonban az Irányelveket gyakran regionális vagy helyi szinten fogják használni, egy vagy néhány nyelvközösségre vonatkoztatva, ezt a modellt le kell egyszerűsíteni. Széleskörű, nemzeti szintű, több nyelvközösségnél való alkalmazás esetén a fent említett kiadványt ezekkel az Irányelvekkel együtt kell figyelembe venni.

3.3 Humán kapacitásépítés

Az intézmény- és kapacitásépítés fontos kérdések bármilyen terminológiapolitikában. A terminológiai infrastruktúrák iránti igény már a terminológiatervezési programok korai szakaszában felmerülhet. Különösen ekkor kell jelen lenniük a terminológusoknak és főként a terminológiapolitikai szakértőknek, hogy a terminológiapolitika megvalósításának csapdái elkerülhetők legyenek. Hasonló módon a humán kapacitásépítésre vonatkozó cselekvési tervnek el kell készülnie, hogy lehetővé tegye a kialakított terminológiapolitika minden szempontjának megvalósításához szükséges terminológiai szakértők képzését, és hogy minden olyan terminológiai tevékenységgel lehessen foglalkozni, amelyet lényegesként határoznak meg.

Mivel minden szakterület vagy domén terminológiája bővül az újítások által, az információ terjesztése és a tudás elsajátítása a terminológián keresztül valósul meg. A megfelelő tudományos, műszaki, oktatási és gazdasági terminusok rendelkezésre bocsájtását támogatnia kellene a speciális érdekcsoportoknak és szakértőknek a teljes nyelvközösségben. A kisebb országokban vagy fejlődésben lévő terminológiával rendelkező nyelvközösségekben a terminológiapolitika megvalósításának első fázisában a hangsúlynak azon alapvető terminusok kialakításán kell lennie, amelyekre a sürgősen szükség van. Ez kiterjedhet az oktatási rendszerhez szükséges terminusokra vagy akár a köztisztasághoz, közegészségügyhöz vagy a tömegközlekedéshez tartozókra is. Ezért a hangsúlyt adott esetben olyan doménre vagy doménekre kell helyezni, amelyeknél elsőként kell alkalmazni a terminológiapolitikát.

A terminológia létrehozásának folyamatában a szakfordítók gyakran kulcsfontosságú szerepet játszanak, mivel a fordítási folyamat során gyakran javasolnak új terminusokat a célnyelven a forrásnyelvben előforduló új terminusok alapján. A terminológia létrehozásának és adaptálásának folyamata minden esetben szoros együttműködést kíván a terminológusok, az adott szakterület szakértői, a nyelvészek, a fordítók és az oktatók között. Koordinált intézkedéseket érdemes kialakítani annak érdekében, hogy el lehessen kerülni az egymásnak ellentmondó terminusok használatát. Egy adott országon belül a kisebbségi, marginalizált és fejlődő nyelvek használata lehetőséget kínál a hazai technológiák értékelésére és integrálására a modern technológiákba, így a nyelvfejlesztés támogatása elősegíti az adott ország kulturális örökségének és sokszínűségének megőrzését is.

Ha a tervek között szerepel egy terminológiai intézet megalakítása, szükség lehet a terminológiai projektek vezetésére, terminológiai munkára és terminográfiára szakosodott munkatársak képzésére. Egyrészről a terminográfusoknak, akik képesek a terminuskivonatolásra, ezek rögzítésére a speciális terminográfiai alapelveknek és gyakorlatnak megfelelően, valamint terminusjelölt-listák összeállítására, adott esetben szorosan együtt kell működniük a doménszakértőkkel. A terminológusoknak másrészről kutatásokat kell végezniük a másodlagos terminusalkotási alapelvekkel és gyakorlattal kapcsolatosan. Természetesen valamennyi terminológus szakértőnek

alapos tudással kell rendelkeznie a szóban forgó nyelv(ek) ortográfiai, helyesírási és szóalkotási alapelveiről.

A magánszektor hozzájárulását sem szabad alábecsülni. A szakértők tisztában vannak azzal, hogy kommunikálniuk kell más doménszakértőkkel és a laikusokkal is. De mindenekelőtt a saját közösségükön belül kell kommunikálniuk, amelynek eszköze az egyértelmű terminológia. Az ilyen doménszakértők ezután dönthetnek úgy, hogy terminológiai projektekbe kezdenek és szakszótárakat állítanak össze a különböző szakterületeken. Gyakran ezek az emberek nem terminológusok vagy terminográfusok, ezért segítségre van szükségük a terminológiai folyamatban, amely magába foglalja a terminusalkotást, ezek rendszerezett rögzítését, végül pedig a terminológiai adatgyűjtemények összeállítását a saját szakterületükön.

3.4 A nemzeti terminológiai intézetek szerepe

A terminológiai szolgáltatásokat nyújtó intézetek szerepe, hogy tanácsokat és támogatást biztosítsanak a kormányzat számára a terminológiára és terminológiai fejlesztésekre vonatkozó stratégiák kialakításában, fejlesztésében, megvalósításában és fenntartásában. Vannak olyan esetek, amikor egyetlen terminológiai intézet biztosítja ezeket a szolgáltatásokat egy vagy több ország számára. Más esetekben az egyes terminológiai szolgáltatásokat különböző intézetek nyújtják nemzeti és regionális szinten, amelyek ezeket a szolgáltatásokat elsődleges feladataik részeként biztosítják. Néha a doménspecifikus intézetek is kínálnak terminológiai szolgáltatásokat.

A terminológiai intézetek a terminológiát és a szaknyelveket érintő politikával és más kérdésekkel kapcsolatosan is adnak tanácsot. Kidolgozhatnak és értékelhetnek terminográfiai célú szabványokat a megfelelő alkalmazások létrehozásához, valamint a terminológiai információk gyűjtésének, dokumentálásának, rendszerezésének, szabványosításának és terjesztésének szabványosított folyamatainak megvalósításához az országban lévő különböző nyelvközösségek számára. A terminológiai intézetek információs szolgáltatásokat is nyújthatnak a szaknyelvi konvenciókkal, valamint terminográfiai kérdésekkel kapcsolatban. Ezenkívül koordinálhatják, támogathatják és elősegíthetik a szaknyelvek fejlesztésére vonatkozó projekteket, rendelkezésre bocsáthatnak terminológiai alkalmazásokat és termékeket a kapcsolódó információs és kommunikációs rendszerekhez, pl. terminológiai adatbázisok fejlesztésével és karbantartásával. Az egymással összekapcsolódó hálózatok korában ez utóbbi egy „virtuális" központi terminológiai adatbázisként is megvalósulhat, amely valójában elosztott adatbázisok hálózatából áll.

A nemzeti terminológiai intézetek feladata az lenne, hogy elősegítsék az állampolgárok szerepének erősítését a terminológiához való hozzáférés révén, amely az eltérő szinteken megkönnyítené a kommunikációt a különböző szakterületeken és tevékenységi körökben. További célként meg lehetne nevezni a megfelelő többnyelvű terminológiai termékek elkészítését különböző doménekre, a terminológiák előállításának

koordinálását, a külső terminológiai együttműködések koordinálását, az együttműködő és más érintett felek közötti partneri viszony kiépítését, a nemzeti terminológiai adatbázis kezelését, és adott esetben a terminológiai információk terjesztését a felhasználók, ügyfelek és közreműködő felek között terminuslistákon, szakszótárakon és az elektronikus média eszközein keresztül. A tudományos, gazdasági és műszaki kommunikáció megkönnyítésén túl a nemzeti terminológiai intézetek fontos szerepet játszhatnak a tudástranszferben, és ennek következtében az adott ország állampolgárai helyzetének széleskörű megerősítésében is, tudományos, gazdasági és műszaki, valamint általános nyelvi képességeik fejlesztésével.

A nemzeti terminológiai intézetnek adott esetben a terminológiai munka csomópontjává kell válnia az országban, mivel a terminológia iránti igény napról napra növekszik. Ilyen esetben fontos, hogy a terminusok rögzítésével kapcsolatos munkafolyamatok kezelése és koordinálása hatékony legyen, így elkerülve az ismétlődést és végső soron elősegítve a szabványosítást. A nemzeti terminológiai intézet olyan nemzeti koordinációs központként működhet, amely a különböző nyelvi és szakmai közösségek által alkotott terminológiai egységeket egy centralizált vagy elosztott adatbázisban dokumentálja. A terminológiai információkat ilyen módon egy központi portálon keresztül lehet elérni. Ennek megfelelően a nemzeti terminológiai intézet fontos szolgáltatásokat képes nyújtani az egész nyelvközösség számára.

Azokban az országokban, ahol egy vagy több nyelvközösség nagyobb területre terjed ki, a decentralizált terminológiai infrastruktúra lehet a legjobb megoldás a terminológiapolitika megvalósításának problémáira. A decentralizált terminológiai irodák erőforrásként szolgálhatnak a nemzeti terminológiai intézetek számára (pl. azáltal, hogy a felhasználóknak felhasználóbarát hozzáférést biztosítanak számos terminológiai szervezet közös használatra létrehozott portáljaihoz). Ez olyan területeken helyezkedhet el, ahol a speciális domének képviselői nagy számban végzik tevékenységüket, vagy olyan geolingvisztikai területen, ahol a legtöbb anyanyelvi beszélő vagy a terminológiafejlesztést igénylő nyelvközösség tagja él. Terminológiai projekteket olyan magánszemélyek vagy egy adott szakterületen működő szervezetek, illetve egyesületek is kezdeményezhetnek, akik vagy amelyek felismerték terminológiafejlesztési igényeiket egy speciális doménon belül. Ily módon saját nyelvük sokkal inkább használhatóvá válhat a konkrét régióban vagy doménon belül.

3.5 Magánkezdeményezések

A terminológia egy többnyelvű országon belül stratégiai erőforrást jelent. Ez a közvetítő közeg, amelyen keresztül a tudás és az információ terjeszthető. A helyes, egységes vagy szabványosított terminológia használatával hatékony tudományos és műszaki kommunikációs készségek fejleszthetők. Mindemellett új készségek és szakmai profilok adódnak hozzá az úgynevezett terminológiai piachoz, amely termékeket és szolgáltatásokat nyújt a felhasználók részére, akik az alábbiak lehetnek:

- a terminológia megalkotói (pl. kutatók, technikusok, adminisztrátorok stb.);
- a terminológiai adatok előállítói (pl. terminológiai szabványosítók, a terminológiai adatbázisok létrehozói, szaklexikográfusok stb.);
- a terminológiai adatok közzétevői (pl. szótárkiadók, online információs szolgáltatások stb.); valamint
- az állampolgárok általában.

A terminológiai termékek elsősorban az alábbiakat foglalják magukba:

- különböző formájú és típusú terminológiai információk különböző célokra és felhasználói csoportok számára;
- terminológiai eszközök különböző célokra.

A terminológiai információk (ha a terminológiai dokumentációt is hozzávesszük) három alapvető adattípust foglalnak magukba, úgymint (egy- és többnyelvű):

- valódi terminológiai adatok (azaz doménspecifikus fogalmakhoz kapcsolódó információk, valamint ezek nyelvi és nem nyelvi jelekkel jelölt reprezentációi, amelyeket különböző társított adatok egészítenek ki);
- a terminológia területén megjelent különböző jellegű publikációk bibliográfiai adatai;
- a terminológia területén működő intézményekre, szakértőkre, programokra, eseményekre és más tevékenységekre vonatkozó tényadatok.

Ezen adattípusok mindegyike különböző adatbázisrendszert igényel (amely egy sor különálló adatbázisból vagy egyetlen, különböző adatmodelleket magába foglaló integrált adatbázisrendszerből áll). A terminológiai információs és dokumentációs központnak foglalkoznia kell mindhárom fő adatbázistípussal, amelyeket különböző célokra alakítottak ki megfelelően meghatározott adatkategóriák alapján (az adott adatmodell dokumentálásához szükséges „információs objektumoknak" megfelelően). Az ilyen rendszerekben előállított és karbantartott adatokat a kapcsolódó szoftverekkel együtt különböző típusú „termékek" előállítására is fel lehet használni, valamint számos „szolgáltatás" alapját adhatják.

Formális szempontból a terminológiai adatok a szaktudást reprezentálják fogalmi szinten, és:

- hagyományosan kiadott formában (vagyis nyomtatott szótárként, glosszáriumként, lexikonként stb.);
- elektronikusan kiadott formában (amely önmagában csak az adatokat tartalmazza adott formátumban vagy egy szoftverrel, illetve hardverrel kombinálva, mint például egy elektronikus szótár esetén);
- valamint online információs szolgáltatásokon keresztül lehet rendelkezésre bocsátani őket.

A hordozható számítógépekben vagy a még kisebb zsebméretű elektronikus szótárakban a terminológiai adatokat vagy adott szoftver vagy akár hardver elválaszthatatlan részeként, integrált módon lehet továbbítani.

A terminológiai adatokhoz a felhasználók a terminológiai piacon juthatnak hozzá kizárólag belső használatra vagy újrafeldolgozásra, a terminológiai adatok megosztásakor stb. A különböző felhasználói csoportoknak azonban különböző összetettségi fokú és kidolgozottságú terminológiai adatra van szükségük különböző célokból. Ezért rendkívül gazdaságos lehet, ha eleve többcélú terminológiai adatokat hoznak létre különböző alkalmazásokra és felhasználók számára, akik igényeinek megfelelően testre szabott, ügyfélspecifikus felhasználói felületek segítségével felelnek meg. A terminológiai adatokat nagy hatékonysággal lehet felhasználni alapinformációként, amelyre doménspecifikus enciklopédiákat lehet építeni.

A terminológiai alkalmazásokkal kapcsolatos szoftverek a leggyakrabban előforduló eszköztípusokat kínálják a terminológiai adatok különböző módú kezeléséhez. Három típusú **terminológiakezelő-rendszert** (TMS) lehet elkülöníteni, amelyeket kifejezetten a terminológiai adatok különböző céllal történő professzionális módú rögzítésére, tárolására, feldolgozására és megjelenítésére terveztek. A **terminológiai adatbázisok** (TB) a terminológiai adatokból és az adatok feldolgozásához szükséges terminológiamenedzsment-rendszerből állnak. Gyakran a nagy méretű terminológiai adatbázisok egy többé-kevésbé kifinomult szervezeti vagy intézményi struktúrába vannak integrálva, amelyet nagy mennyiségű terminológiai adat gyűjtésére és karbantartására hoztak létre számos felhasználó számára. Manapság a legtöbb személyi számítógépes terminológiamenedzsment-rendszert egyéni felhasználók, kisebb munkacsoportok (egy megfelelő helyi hálózaton [LAN] való integrálással vagy anélkül) vagy nagyobb osztályok alkalmazzák (ahol a munkaállomásokat gyakran többé-kevésbé kifinomult LAN- vagy intranetes hálózattal kötik össze).

A terminológiamenedzsment-rendszereket nagymértékben fejlesztik tovább különböző alkalmazásokra használatos eszközök formájában, úgymint:

- számítógéppel támogatott fordítás;
- tudományos és műszaki szerzői rendszerek (beleértve a műszaki dokumentációt);
- alkatrésznyilvántartás;
- elektronikus kereskedelem stb.

Másfelől viszont a különböző kifinomultsági fokú terminológiamenedzsment-modulokat sokféle alkalmazású szoftverbe beépítik. Egyre gyakrabban használják őket különböző információs és kommunikációs munkafolyamatokban, így új piacokra találnak:

- a kooperatív műszaki szakírásban (a műszaki szerkesztők által);
- a dokumentációban (az információ és dokumentáció területén, illetve az archiválásban és iktatásban is); valamint
- a kooperatív terminológiai munkában.

A számítógéppel támogatott (és hálózati alapon elosztott) kooperatív terminológiai munka segítségével a terminológiai adatok előkészítése, feldolgozása és karbantartása gyorsabban, hatékonyabban és a modern minőségbiztosítási gyakorlatnak megfelelően végezhető el.

Az alábbi terminológiai szolgáltatások már léteznek a piacon:
- terminológiai tanácsadás és képzési szolgáltatás;
- terminológiai feladatok kiszervezése;
- információs szolgáltatások a terminológia területén.

A tanácsadási szolgáltatásokra és a képzésre a leggyakrabban az alábbi alkalmazási szempontokkal kapcsolatban van szükség:
- terminológiai alapelvek és módszerek alkalmazása (beleértve főleg a terminológiai alapelvekkel és módszerekkel kapcsolatos létező, valamint egyéb kapcsolódó szabványok megfelelő alkalmazását);
- az eszközök kiválasztása és alkalmazása (pl. többnyelvű adatok feldolgozására alkalmas szoftverek);
- terminológiai projektek kezelése stb.

Manapság a különböző területek szakértői nem ismerik az információtudomány és az általános tudományfilozófia alapjául szolgáló logikát és episztemiológiát, ezért szükségük van a terminológia és terminográfia elméleti és módszertani alapjaival kapcsolatos képzésre. A nagyobb szervezeteknek és intézményeknek gyakran integrálniuk kell a terminológiai módszereket és eszközöket információkezelési vagy minőségirányítási rendszereikbe. Számos országban a kormányzati szervek vagy más közhivatalok végre szeretnék hajtani a tudástranszferhez kapcsolódó politikát, amit nagymértékben elősegítenének a megfelelő terminológiatervezési módszerek. Az intézményeknek és a szervezeteknek gyakran szintén tanácsra van szükségük jogi problémákat illetően (főként a szellemi tulajdonjogokra vonatkozóan), amelyek érintik a terminológiai adatok és eszközök alkalmazását.

Egyre többféle intézmény és szervezet veszi fontolóra, hogy a kiszervezés lehet a megfelelő módszer arra, hogy megoldást találjanak az azonosított és korlátozott terminológiai szükségleteikre. A kiszervezés magába foglalhatja például:
- az igény szerinti kutatást és fejlesztést új eszközökre vagy alkalmazásokra vonatkozóan;
- a meglévő eszközök adaptálását, például:
    - terminológiamenedzsment-rendszerek, vagy akár a terminológiai adatbázisok megtervezése és megvalósítása;
    - metaböngészők információs hálózatokhoz stb.;
- az igény szerinti terminológiai munkát, az alábbiakra vonatkozóan:
    - terminológia előkészítése;
    - terminológia karbantartása (beleértve többek között az ellenőrzést és a frissítést);
    - terminológiai adatok átalakítása vagy összevonása;
    - a terminológiai adatok értékelése és validálása stb.;
- a karbantartási és az utánkövetési szolgáltatásokat, az alábbiakra vonatkozóan:
    - terminológiamenedzsment szoftverek karbantartása és frissítése;
    - átfogó adattárolási karbantartási munkák stb.

Hasonlóan az infokommunikációs technológiák területén tapasztalható általános helyzethez, egyre több terminológiai termék és szolgáltatás létezik a piacon elérhető különböző típusú információs szolgáltatások egyikeként vagy kapcsolódik hozzájuk. Ezeket szintén egyre nagyobb mértékben integrálják az infokommunikációs alkalmazásokba.

Ahhoz, hogy a terminológiai adatokat el lehessen osztani az eltérő igényekkel rendelkező, különböző felhasználói csoportok között, piaci alapon nem lehet kizárni azon törekvéseket, amelyek a

- valódi terminológiai adatokat, illetve
- hozzáadott értékkel rendelkező terminológiai termékeket és szolgáltatásokat kínáló piacorientált és fizetős információs hálózatok felé irányulnak. Az ügyfeleknek így fizetniük kellene a terminológiai termékekért és szolgáltatásokért. Azonban minél több ügyfél tud választani a terminológiai termékek és szolgáltatások folyamatosan növekvő kínálatából, annál kedvezőbb lesz ezek ára.

A nemzeti terminológiai infrastruktúrának, legyen az centralizált vagy decentralizált, teljes mértékben együtt kell tudnia működni a magánszektorral azáltal, hogy terminológiai és terminográfiai segítséget és/vagy képzést nyújt (lásd 3.1 pont). A nemzeti szinten dolgozó szakértők is közreműködhetnek a végtermékek szerkesztésében és véglegesítésében, valamint a termékek publikálásában és reklámozásában. Minél inkább többnyelvűként és nem kizáró jellegűként dolgozzák ki a terminológiapolitikát már kezdettől fogva, annál szélesebbé válhatnak a potenciális piacok.

A nemzeti terminológiapolitika megtervezését és megvalósítását elvégezhetik a közintézmények vagy kiadhatják a magánszektorban működő szervezeteknek is (illetve kereskedelmi tanácsadócégeknek vagy nonprofit NGO-knak).

4. A terminológiapolitika előkészítése, kialakítása és megvalósítása

A jelen irányelvek olyan politika kialakítását és megvalósítását segítik elő, amely kifejezetten terminológiai irányultságú. Az ilyen terminológiapolitika számos országban például az információs politika vagy olyan politika része, amely szorosan kapcsolódik a kormányzati és nem kormányzati információs tevékenységekhez. A magán- és közintézmények gyakran számos olyan szabályt, megállapodást és irányelvet dolgoznak ki, amelyek célja az információ összegyűjtése és védelme, minderre pedig speciális gazdasági, társadalmi vagy politikai céljaik miatt van szükségük. Ezen szabályok, megállapodások és irányelvek közül sokat sikeresen megvalósítottak, és jelenleg etalonként szolgálnak a konkrét tevékenységek működtetéséhez és fejlesztéséhez. Néha azonban a töredezettségük kaotikus helyzetet teremt, és egyre gyakrabban előfordul, hogy a terminológia alapvető szerepe háttérbe szorul. A modern infokommunikációs technológiák gyors fejlődésével és egymásba fonódásával a meglévő problémák még összetettebbekké váltak. Mindamellett, hogy ezek az Irányelvek a terminológiapo-

litikára koncentrálnak, nem szabad figyelmen kívül hagyni a többi politikába való integrálásukat és a velük való koordinációt.

A nemzeti információs és tudáspolitika kialakításával kapcsolatos tapasztalat alapján a jelen Irányelvek a terminológiapolitika alábbi fejlesztési fázisait foglalják magukba:

- I. FÁZIS – A terminológiapolitika előkészítése;
- II. FÁZIS – A terminológiapolitika kialakítása;
- III. FÁZIS – A terminológiapolitika megvalósítása;
- IV. FÁZIS – A terminológiai infrastruktúra fenntartható működtetése és a terminológiapolitika mechanizmusainak adaptálása.

Ez a koncepció országos szinten vagy a nyelvközösség szintjén megjelenő terminológiára koncentrál, de könnyen lehet adaptálni más szinteken vagy szervezeti környezetekben.

A projekt keretén belül megvalósuló anyagok szigorú ellenőrzésének és a következetesen betartott ütemtervének fontossága fokozatosan növekszik az I. FÁZISTÓL a III. FÁZISIG. Emellett a nyilvános megvitatás mértéke növekedhet a terminológiapolitika megvalósításának fázisa felé közeledve. Figyelembe véve a terjedelmet, a lent vázolt fázisok és feladatok további részekre bonthatók. Különösen fontos megjegyezni, hogy ezek a fázisok és feladatok nagy valószínűség szerint nem egymás utáni sorrendben fognak megvalósulni, hanem egymással átfedésben és néha még párhuzamosan is elvégezhetik őket. Ennek következtében a gondos projekttervezés, amely lehetővé teszi a projektvezetőknek, hogy ellenőrizzék a pontosan meghatározott feladatkiosztásokat, a projekten belül megvalósult anyagokat, valamint a fontos projektelemekhez kapcsolódó határidőket, elengedhetetlenül fontos a program sikerességéhez. A terminológiapolitika megvalósításának céljaira szabott projektmenedzsment szoftver nagy segítséget jelenthet a bonyolult folyamatok megtervezésében és ellenőrzésében.

A munka bármely részében a világon bárhol már létező példák és tapasztalatok rendkívül hasznosak lehetnek, nem utolsó sorban azért, hogy elkerülhetők legyenek a csapdahelyzetek és buktatók, amelyekkel mások már szembesültek.

4.1 I. FÁZIS – A terminológiapolitika előkészítése

Minthogy a terminológiapolitika kialakítsa és megvalósítása rendkívül összetett feladat, a folyamatot alapos előkészítésnek kell megelőznie. Ez az előkészítés az alábbiakat foglalhatja magába:

- a meglévő jogszabályok nyelvi és terminológiai környezetének felmérése;
- a nyelvvel kapcsolatos figyelemfelkeltő kampányok és tevékenységek, valamint a törekvés ezek hivatalos elismerésére;
- módszertani javaslatok és elérhető vagy elképzelhető eljárásokkal kapcsolatos javaslatok;

– az előzetes dokumentumok elkészítése;
– a nemzeti konzultációs folyamatok megszervezése.

4.1.1 A nyelvi és terminológiai környezet felmérése

Az átfogó elemzésnek érintenie kell a szaknyelv legújabb fejlesztéseit a nyelvközösségben, valamint a létező és lehetséges szakértői közösségekben; a szaknyelv hatását más politikákra és stratégiákra vagy az ezekkel való interakcióját; és végül, de nem utolsó sorban, a nyelvközösség általános attitűdjét a nyelvvel és a terminológiával kapcsolatban. Ennek az elemzésnek azonosítania kell a főbb érintett feleket, valamint meg kell határoznia a terminológiapolitikával szembeni társadalmi vagy pszichológiai akadályokat. Azonosítani kell más, kézzel fogható és elvont problémákat, valamint egyéb megoldandó kérdéseket. Az elemzésnek magában kell foglalnia a terminológiapolitika kialakításának és megvalósításának közvetlen és közvetett hasznáról, valamint a kapcsolódó költségek becsléséről szóló elemzést is. Továbbá, a terminológiapolitika céljait és terjedelmét, valamint a megvalósítás lehetőségeit is világosan meg kell fogalmazni, hogy teljes mértékben értékelni lehessen a helyzetet, ami alapján helytálló konklúzió vonható le. Ennek a formája lehet esettanulmány vagy legalább tartalmazhat egyet.

Ennek a kezdeti előkészítő fázisnak magába kell foglalnia a kormányzati vagy politikai keretrendszerben végzett felmérést az információra vonatkozóan (alkotmányjog, nemzeti irányelvek, rendeletek stb.). Hasznos lehet rámutatni az egymást fedő következetlenségekre és ellentmondásokra a jelenlegi jogi szabályozásban és politikában.

Az így gyűjtött információ három fő célt szolgál:
– a terminológiával kapcsolatos nemzeti irányelvek szükségességének hangsúlyozása;
– annak felmérése, hogy a szakemberek és a felhasználók milyen mértékben ismerték már el ezt az igényt; valamint
– a meglévő politikákban rejlő hiányosságok és alkalmatlan elemek azonosítása.

A háttérdokumentumoknak az alábbiakat kell tartalmazniuk:
– áttekintés a fizikai, társadalmi, gazdasági és adminisztratív környezetről;
– a főbb nemzeti célok felmérése (beleértve a nemzeti fejlesztési tervben lévő politikai és iparágspecifikus prioritásokat);
– az érintett nyelvközösségek szocioökonómiai helyzetének felmérése;
– a nemzeti terminológia és a nyelvi források felmérése, beleértve az egyes nyelvek terminológiai státuszának elemzését;
– a főbb terminológiai és nyelvi intézmények, ezek forrásainak és az általuk nyújtott szolgáltatások felmérése;
– a nemzeti felhasználók elemzése: az intézményi és egyéni felhasználók főbb típusai, szükségleteik és terminológiai igényeik;
– a jelenlegi nyelvpolitikai helyzet elemzése: e politika hatálya és az által lefedett területek, kialakításuk és érvényesítésük mechanizmusai, valamint ezek hiányosságai;

– egy összefoglaló konklúzió, amely kiemeli a terminológiapolitika szükségességét, felvázolva az elismertség szintjét és a megvalósítással kapcsolatos fő kényszerítő erőt.

Az előkészítő fázis alatti munkát valószínűleg főként a doménszakértők végzik el bizottságokba vagy bizonyos számú munkacsoportba szerveződve, amelyeket egy személy, csoport vagy intézmény irányít. Különös gondot kell fordítani arra, hogy lényegre törő és könnyen érthető módon fogalmazzák meg az elképzeléseket és mutassák be az eredményeket annak érdekében, hogy valamennyi érintett fél és döntéshozó pontosan megértsen mindent.

4.1.2 Figyelemfelkeltő kampányok és törekvések az elismerés elnyeréséhez

Ahogy fentebb is említésre került, hivatalos támogatást vagy legalábbis hivatalos bátorítást kell szerezni már a terminológiapolitika előkészítése, kialakítása és megvalósítása folyamatának elején. Ez a kritérium gyakran olyan tevékenységeket igényel, amelyek figyelemfelkeltő hatással vannak már akkor is, mielőtt bármilyen hivatalos megbízást vagy elismerés kapnának a terminológiapolitika megvalósítását előkészítő folyamatok. A figyelemfelkeltő kampányok jellege idővel változhat. Ezen kezdeti szakasz során ajánlott bevonni a folyamatokba a hivatalnokokat, döntéshozókat, törvényhozókat és a különböző szakértőket, valamint a médiát és a közszereplőket. A projekt célját ismerő, főbb kulcsfontosságú személyek aktív támogatása lényeges lehet a jövőbeni munka szilárd megalapozásához.

Bizonyos mértékig e törekvések során már azonosítani kell bármilyen létező dokumentumot (tanulmányok, kutatások, vizsgálatok stb.), össze kell gyűjteni a külföldi példákat és tapasztalatokat, valamint rá kell mutatni azon hiányosságokra, amelyeket pótolni kell annak érdekében, hogy elő lehessen készülni a helyi nyelvi és terminológiai környezet értékelésére.

4.1.3 Módszertani javaslatok és az eljárásokkal kapcsolatos javaslatok

Amint az elemzések és értékelések elkészültek, valamint a program céljait és terjedelmét is meghatározták, el kell készíteni egy részletes tervezetet, amely ismerteti a legjobban használható módszertant és a követendő eljárásokat. Ezek a módszerek és eljárások jelentős mértékben különbözhetnek egyfelől a nyelvközösségek között, másfelől a doménszakértők és a felhasználók alkotta csoportok között. Ezeket emellett a létező, illetve szükséges források és kapacitás szempontjából is meg kell vizsgálni. Ebben a folyamatban a külföldi modellekből és tapasztalatokból származó bevált gyakorlatok példái rendkívül értékesek, viszont ezek kapcsán figyelembe kell venni a helyi jellegzetességeket is.

Az ebben a szakaszban megfogalmazott javaslatok legyenek tömörek, és könnyítsék meg a következő fázis döntéshozatali folyamatait.

4.1.4 Az előzetes dokumentumok elkészítése

Az előzetes dokumentumok két fő célt szolgálnak:

- a vizsgálatok és értékelések eredményeihez illeszteni a létező forrásokat és kapacitásokat;
- egy konstruktív, a nemzet (vagy a nyelvközösség) egészére kiterjedő konzultáció alapját biztosítani a terminológiapolitikával összefüggő problémák kapcsán.

A jelenlegi helyzet felméréséből adódó eredményeket – a 4.4.1 fejezetben idézett módon – egy vagy több, lényegre törő háttérdokumentumban kell összefoglalni, amely bemutatja és elemzi az eddigi eredményeket ahhoz, hogy azonosítsa a fő problématerületeket, amelyek a legnagyobb valószínűséggel befolyásolják a nemzeti nyelv- és terminológiapolitikát. Ezt a célorientált elemzést a fent említett háttérdokumentummal vagy -dokumentumokkal együtt közvitára lehet bocsátani nemzeti szinten, így lehet kijelölni a fő munkadokumentum(oka)t konzultációra. Néhány országban azonban a háttéranyagokat és az elemzést inkább egy dokumentumban vonják össze. Ennek a döntésnek nincs jelentősebb hatása a konzultációra.

Ami ezen dokumentumok külső megjelenését és bemutatását illeti, különös gondot kell fordítani a letisztult és világos megfogalmazási és bemutatási módra annak érdekében, hogy a laikus olvasók (hivatalnokok, döntéshozók, törvényhozók és végül, de nem utolsó sorban a széles közönség) is egyszerűen megérthessék a lényeget.

4.1.5 A széleskörű konzultációs folyamat megszervezése

A legtöbb esetben érdemes megszervezni és lefolytatni egy szelektív konzultációs folyamatot még az előzetes dokumentumok elkészítése során. Az adott nyelvközösség jelenlegi helyzetétől függően a nemzeti vagy közösségi nyilvános konzultációs folyamatot egy későbbi szakaszban is meg lehet szervezni vagy meg lehet ismételni a terminológiapolitika kialakításának és megvalósításának folyamata során, bármely nagyobb lépés kapcsán. Ezeknek a konzultációknak különböző célja lehet, és ennél fogva különböző formában valósulhat meg, úgymint:

- találkozók;
- interjúk;
- felmérések (pl. kérdőívekkel végezve).

A konzultáció(k) eredményeit rögzíteni kell, össze kell foglalni és be kell építeni a terminológiapolitika kialakításának folyamatába, valamint minden népszerűsítő tevékenységbe.

4.2 II. FÁZIS – A terminológiapolitika kialakítása

Amint az I. fázisban felvázolt tevékenységek befejeződnek, a nemzeti terminológiapolitikát az eredmények által szabott irányvonal szerint lehet a továbbiakban tervezni. Ez a fázis a következőket foglalja magába:

- a terminológiapolitikához kapcsolódó javaslatok tervezete;
- a terminológiapolitika más stratégiai tervezési politikákkal való koordinálására vonatkozó terv felvázolása;
- a projekt megvalósítására vonatkozó terv elkészítése;
- a végleges politika tervezet bemutatása (a dokumentum és a megvalósítási terv);
- a végső politikával kapcsolatos határozat (a dokumentum és a megvalósítási terv).

Az országok gyakran különböznek abban, hogy a terminológiapolitikájuk mennyire korlátozódik a tudományos-műszaki információkra és a kapcsolódó információs forrásokra, illetve szolgáltatásokra. Fokozatosan fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a terminológia elválaszthatatlan a tudományos-műszaki információktól. Mindezt a tudományos-műszaki információk közös erőforrásként való népszerűsítése kapcsán is meg kell tenni, amelyeknek fontos piaci értéke van, és képesek elősegíteni az ország társadalmi, kulturális és gazdasági fejlődését.

4.2.1 A terminológiapolitikához kapcsolódó javaslatok tervezete

Az ezen megközelítés szerint kialakított terminológiapolitika várhatóan biztosítani fogja, hogy az ország vagy a nyelvközösség által támasztott terminológiai igények teljesüljenek olyan mértékben, ahogy ezt a szűkös források lehetővé teszik. A terminológiapolitikai javaslat tervezetében szerepelniük kell a konkrét feladatoknak, a terjedelemnek, az előnyöknek, a fő érintett feleknek, valamint a megvalósítás során követendő irányvonalaknak; mindezt olyan módon, hogy ez segítse a politikai döntéshozatali folyamatot. Ebben a szakaszban hasznos lehet létrehozni egy értékelési folyamatot a tervezet egyes részeihez, amely számos érintett személyt bevonna a megvalósítás legújabb szakaszába ahhoz, hogy fel lehessen tárni olyan összefüggéseket, amelyet felett addig elsiklottak, illetve alul- vagy túlbecsülték őket.

4.2.2 A terminológiatervezés koordinálása más stratégiai tervezési politikákkal

Az elmúlt évek figyelemre méltó előrelépései a globális információs és tudásalapú társadalom felé jelentős fejlődést hoztak a kormányok információs tevékenységekkel kapcsolatos attitűdjében, nyomás alá helyezve őket, hogy felülvizsgálják nemzeti

prioritásaikat, és hogy új politikákat dolgozzanak ki. Manapság a döntéshozatalhoz és a tervezéshez nemzeti és nemzetközi forrásokból származó adatokra van szükség, amelyhez elengedhetetlen a megfelelően kidolgozott terminológia jelenléte a társadalmi, pénzügyi, tudományos-műszaki és kulturális területeken. Ennél fogva a terminológiapolitikára nem lehet elkülönült kérdésként tekinteni, hanem olyan dokumentumként kell, amelyet más általános fejlesztési, és/vagy ahhoz kapcsolódó stratégiával, illetve politikával koordináltak. Ezt a feladatot egy terminológiapolitikai integrációs nyilatkozattal lehet megvalósítani, amely számos célt szolgál:

- a terminológiapolitika összekötését az általános fejlesztési politikával;
- a terminológiapolitika elhelyezését a nemzeti fejlesztési tevékenységek figyelembevételével (így igazolva a források és a kapacitások szükségességét);
- iránymutatás biztosítását a kormányzati szervezetek és magánvállalkozások, valamint a nem kormányzati és nonprofit szervezetek számára arra vonatkozóan, miként tudják forrásaikat és szolgáltatásaikat kezelni és azokkal tervezni;
- a jövőbeni terminológiapolitika felülvizsgálati alapjának megteremtését, amelyre a változó körülmények miatt lehet szükség;
- a terminológiapolitika összekötését a tudományos-műszaki fordításpolitikával és a többnyelvű kommunikációs folyamatok kezeléséhez kapcsolódó politikákkal;
- a terminológiapolitika más, kapcsolódó politikákra való hatásának kiemelését.

A koordinációs kérdéseket érintő dokumentumot érdemes a terminológiapolitikai javaslathoz csatolni.

4.2.3 Megvalósítási terv

A regionális és nemzeti terminológiai terv és hálózatok hatékony fejlesztése nagymértékben függhet a meglévő különböző típusú nemzeti infrastruktúrától. Egyre inkább világossá válik, hogy az ilyen infrastruktúra fejlesztését, valamint ennek hozzájárulását a regionális és nemzeti együttműködéshez az információ területén megkönnyíti a speciális forrásokhoz és szolgáltatásokhoz kapcsolódó megfelelő terminológiapolitikák kialakítása és megvalósítása. Ez a lépés, valamint a megfelelő időzítés, illetve a humán erőforrások elérhetősége fontos szerepet játszanak a terminológiapolitika megvalósításának tervezésében. A megvalósításhoz szükséges források iránti kérelmeknek észszerűen arányosnak kell lenniük a kitűzött terjedelemmel, a feladatokkal és a célokkal, valamint a várható előnyökkel. A megvalósítási tervnek konkrétan az alábbiakat kell tartalmaznia:

- a megfelelő stratégia kiválasztását a feladatok, valamint a terminológiapolitika különböző céljainak eléréséhez egy adott időszakon belül;
- a prioritások hozzárendelését a különböző terminológiai kérdésekhez;
- a források elosztását a kapcsolódó programok megvalósításához;
- javaslatot a koordinációs mechanizmusra (a terminológiapolitikán belül és más politikákra vonatkozóan is).

A terminológiapolitika terjedelmétől és a szituáció összetettségétől függően, a fent említett stratégiai irányítási kérdéseknek az alábbiakra vonatkozó előzetes vizsgálatra kell alapulniuk:

– a terminológiapolitikához kapcsolódó tevékenységek megvalósítási mechanizmusainak kialakítása;
– cselekvési terv kidolgozása a politikában megfogalmazott célok eléréséhez;
– pénzügyi források biztosítása a terminológiapolitikához kapcsolódó tevékenységek megvalósításához;
– a cselekvési terv időszakos értékelésére és módosítására irányuló intézkedések megtervezése.

A legtöbb esetben a megvalósítási tervezetet csatolni kell a terminológiapolitikai javaslathoz.

4.2.4 A politikával kapcsolatos dokumentumok és a megvalósítási terv bemutatása

Fontos feltárni a különböző lépéseket a végső politikai szöveg tervezése során, valamint a szakmai közösségek motiválása kapcsán arra vonatkozóan, hogy támogassák ezeket a tevékenységeket. A terminológiapolitika végső tervezetének világosan megfogalmazott, viszonylag rövid dokumentumnak kell lennie, amely pontos és friss információkat közöl azon kérdésekkel kapcsolatban, amelyek a kormány vagy más politikai döntéshozók figyelmét igénylik. Erre a dokumentumra azért van szükség, hogy:

– alapként szolgáljon a hivatalos elfogadásra benyújtott jogi szöveg tervezetéhez;
– könnyen elérhető referenciaként szolgáljon a javasolt terminológiapolitikával kapcsolatos kérdésekben;
– áttekintést nyújtson a terminológiapolitika megvalósításának következményeiről, az elvégezendő intézkedések és a szükséges források szempontjából egyaránt.

Különösen fontos világosan megfogalmazni az országban vagy a nyelvközösségben uralkodó aktuális terminológiai helyzet erősségeit és gyengeségeit.

Végül különös figyelmet kell fordítani a dokumentum külső megjelenésére is, mivel referenciadokumentumként fog szolgálni a hivatalnokok, döntéshozók és törvényhozók számára, akik nem jártasak a terminológia területén, és akiknek a feladata lesz ennek a politikának az elfogadása.

Szintén fontos a legkedvezőbb időpontot kiválasztani, hogy a kormánynak bemutassák az új politikákat támogatást kérve, valamint a többivel való koordináláshoz, mivel az időzítés e ponton kulcsfontosságú lehet a sikerhez.

4.2.5 A végső terminológiapolitikai dokumentumokkal és a megvalósítási tervvel kapcsolatos döntés

A terminológiapolitika hivatalos elfogadása számos módon megtörténhet:

- a jogszabály kihirdetésével vagy életbe léptetésével (vagy más típusú jogi intézkedéssel):
    - a végső terminológiapolitikai dokumentumokra és a megvalósítási tervre való hivatkozással;
    - a végső terminológiapolitika (a dokumentum és a megvalósítási terv) alapján;
- hivatalos elfogadással, és a megvalósításért felelős testület megbízásával, hogy kezdjék el a munkát;
- más típusú hivatalos jóváhagyással, főleg abban az esetben, ha nem kormányzati szervek hozzák létre a terminológiapolitikájukat.

Nemcsak az fontos, hogy erre a dokumentumra a hivatalnokok, politikusok, törvényhozók, döntéshozók (a nem kormányzati és nonprofit szervezetekben), a közvélemény és a média is áldását adja, hanem az is, hogy kétségkívül valódi cselekvési terv legyen, több egy puszta papírnál, és hogy az aláírók támogassák a megvalósítás során is.

4.3 III. FÁZIS – A terminológiapolitika megvalósítása

A legtöbb esetben az eddig a fázisig eljutott, előkészített dokumentumokat és javaslatokat konkrét cselekvési tervek és más, a működtetés tervezésével kapcsolatos dokumentum formájába kell átültetni a III. FÁZISON belül a megvalósítás érdekében. Ez a fázis az alábbiakat foglalhatja magába:

- a megvalósítás általános irányítása;
- a megvalósítás működésbeli és szervezeti megtervezése;
- a közzététel és a népszerűsítő tevékenységek megtervezése.

Még egyszer kiemelendő, hogy a hivatalnokok, politikusok, törvényhozók, a média és a közszereplők proaktív bevonása kulcsfontosságú lehet a terminológiapolitika valódi megvalósításának sikerében.

4.3.1 A megvalósítás irányítása

A nyelvközösség méretétől, a helyzet összetettségétől, valamint a terminológiapolitika terjedelmétől függően a megvalósítást végezheti:

- egy vagy több kormányzati szerv;
- egy bizottság vagy más csoport;
- egy létező intézmény vagy szervezet, amelyet megbíztak ezzel a feladattal;
- egy újonnan létrehozott intézmény vagy szervezet.

A testület, intézmény, szervezet vagy más, a terminológiapolitika irányításával és megvalósításával megbízott más típusú szervezettel kapcsolatos döntés rendkívül nagy jelentőséggel bír. A döntés megszületése során a vizsgálatok, elemzések és konzultációk valamennyi eredményét figyelembe kell venni. A dokumentumok és a kezdeti vizsgálatok minősége szintén nagyon fontos. Az aktuális politikai helyzethez kapcsolódó megfontolások azonban hatással lehetnek erre a döntésre. A megvalósítás bármely szakaszában számításba kell venni a lemaradás lehetőségét abban az esetben, ha a kijelölt testület, intézmény vagy szervezet nem teljesít az elvárásoknak megfelelően.

4.3.2 A megvalósítás működésbeli és szervezeti megtervezése

A korábbi vizsgálatok és javaslatok alapján döntést kell hozni az alábbiak figyelembevételével:

- a koordinációs mechanizmusok létrehozása;
- cselekvési tervek és ezek megvalósítására irányuló eljárások kialakítása;
- humán és pénzügyi erőforrások kiosztása;
- az ellenőrzési mechanizmusok megvalósítása.

Emellett szintén fontos világosan kijelölni a feladatokat és a mérföldköveket, valamint meghatározni azokat az eredményeket, amelyek számszerűsíthetők és közvetlenül hasznot is hoznak.

A megvalósítást minden bizonnyal egy értékelési mechanizmus is kísérni fogja, amely lehetővé teszi az idejében történő korrekciókat és kiigazításokat a megvalósítás működésbeli és szervezeti megtervezésében.

4.3.3 Közzététel és népszerűsítés

A megvalósítási fázisban a közzététel és a népszerűsítés lényegesek a megvalósítás sikerességének érdekében. A terminológiapolitika és megvalósítása végső soron kudarcot fog vallani, ha a közvélemény érdektelenséget vagy éppenséggel ellenségességet mutat a politikával szemben. Ebben az esetben a népszerűsítést az oktatási rendszer bevonásával érdemes végezni. Akárhogy is legyen, a közzétételre és népszerűsítésre vonatkozó intézkedéseket szintén gondosan és alaposan meg kell tervezni, meg kell valósítani, illetve értékelni kell. Kulcsfontosságú, hogy ne csak puszta együttműködés történjen a médiával, de gondosan meg kell tervezni különböző médiaeseményeket és tevékenységeket a helyi közönség igényeinek és elvárásainak való megfeleléshez. A médiamegjelenések történhetnek rádióadások (például közösségi rádiók), színházi csoportok (pl. az egészségnevelés keretén belül a vidéki vagy hátrányos helyzetben lévő területeken), szórólapok (pl. kórházakban) formájában és egyéb módokon. Az információ terjesztésének alapvető csatornája az oktatás és képzés valamennyi korcsoportban.

4.4 IV. FÁZIS – A terminológiai infrastruktúra fenntartása

A terminológiapolitikának végső soron – még a megvalósítás szakaszában is, amely jelentős nemzeti befektetést jelent – figyelembe kell vennie a terminológiai infrastruktúra jövőbeni fenntartható működtetését. A terminológiapolitika, valamint az infrastruktúráknak az új szituációkhoz való adaptálásának mechanizmusait mindenképpen előre kell látni. A változások kezelése a terminológiai infrastruktúra irányítójától elvárt egyik legfőbb feladat.

A lenti, 2. ábra összefoglalja a fázisokat (figyelembe kell venni, hogy a fázisok és feladatok nem feltétlenül egymás után, sorrendben következnek, de át is fedhetik egymást vagy akár egyszerre is megtörténhetnek):

I. FÁZIS	Előkészítés – a meglévő jogszabályok és a nyelvi és terminológiai környezet elemzése; – figyelemfelhívás és a hivatalos elismerés megszerzése; – módszertani és elérhető vagy elképzelhető eljárásokkal kapcsolatos javaslatok; – az előzetes dokumentumok elkészítése; – a nemzeti konzultációs folyamatok megszervezése.
II. FÁZIS	Kialakítás – a terminológiapolitikához kapcsolódó javaslatok felvázolása; – a terminológiapolitika más stratégiai tervezési politikákkal való koordinálására vonatkozó terv felvázolása; – a megvalósítási terv előkészítése; – a végleges politika (tervezetének) bemutatása (a dokumentum és a megvalósítási terv); – a végső politika hivatalos elfogadása (a dokumentum és a megvalósítási terv).
III. FÁZIS	Megvalósítás – a megvalósítás általános irányítása; – a megvalósítás működésbeli és szervezeti megtervezése; – a közzététel és a népszerűsítő tevékenységek megtervezése.
IV. FÁZIS	Fenntartható működtetés és adaptációs mechanizmus

2. ábra: A fázisok összefoglalása

Összefoglaló

A jelen Irányelv a világ különböző, eltérő gazdasági fejlettségi szintű országában megvalósuló terminológiatervezéssel és terminológiapolitikával kapcsolatos tapasztalatokon alapul. Annak valószínűsége, hogy a nemzeti terminológiapolitika sikeres lesz, sokkal nagyobb, ha az alábbi kritériumok teljesülnek:

- integratív és együttműködésen alapuló megközelítések alkalmazása, amelyek nyitottak és gyakorlatiasak;
- a humán erőforrás menedzsment aktív támogatása a vállalaton belüli alkalmazottak vonatkozásában, karriertervezés, valamint e-learning lehetőségek a releváns intézményekben és hálózatokban;
- tudásmenedzsment (tudásmegosztási) tervek megvalósítása a releváns intézményekben és hálózatokban, valamint az együttműködő felekkel az adott országon belül vagy nemzetközi szinten;
- szoros kapcsolat fenntartása a technológiai innovációval és a tudástranszferrel;
- magas szintű oktatás és nyelvi szakértelem biztosítása;
- az infokommunikációs technológiák és különösen a humán nyelvtechnológiák reális és fenntartható használatának megtervezése;
- a kutatáson alapuló módszerek és politikák figyelembe vétele;
- a szakmai vezetés, a bizalom, a motiváció, a közös elképzelések és identitások beépítése.

Az adott országra jellemző politikai, társadalmi és gazdasági helyzet, valamint az adott nyelvközösség mérete minden kétséget kizáróan különböző megközelítési módot fog diktálni a terminológiapolitikára vonatkozóan. Van azonban néhány alapvető szempont, amelyeket figyelembe kell venni, függetlenül attól, mi a konkrét szituáció:

1) Befektetés az alapos előkészítésbe: ahogy a jelen kiadványból is kirajzolódik, az előkészítő tanulmányok és az ezek eredményeképpen megszületett dokumentumok a terminológiapolitikára vonatkozó valamennyi későbbi tevékenység alapját képezik. Belső referenciadokumentumként, valamint a nyilvános terjesztés vonatkozásában alapvető vitaalapként szolgálnak. Minél részletesebbek és átfogóbbak ezek a tanulmányok, végső soron annál kevesebb időt és pénzügyi forrást kell ezekre fordítani. Emellett ezek hatással vannak a terminológiapolitikát érintő támogatások megszerzésére is, nemzeti vagy nemzetközi szinten.

2) Más országok tapasztalataiból való tanulás: természetesen a valóban megvalósult terminológiapolitikák sikertörténeteit és bevált gyakorlatait alaposan tanulmányozni kell. De a sikertelen példákat, valamint ezek értékelését is érdemes megvizsgálni, mivel ez rendkívül hasznos lehet a terminológiapolitika kialakítása, megtervezése és megvalósítása során. A való életből származó tapasztalatok tanulmányozásával elkerülhetők azok a csapdahelyzetek, amelyekkel más országok már szembesültek, és hasznosítani lehet a bevált gyakorlatokat.

3) Az érintettek bevonása: a terminológiapolitika kialakítása és megvalósítása olyan tevékenység, amely minél nagyobb számú ember és intézmény támogatását igényli. Még akkor is, ha más érdekelt felek egy csoportja előáll egy kezdeményezéssel, a tevékenységbe bevontak körének növekednie kell, hogy magába foglalja valamennyi érintett felet és döntéshozót; mindezt pedig lehetőleg a folyamat minél korábbi szakaszában meg kell tenni. Fontos, hogy a közös munka mindenre kiterjedő lelkesítő ereje által létrehozott motivációs erőt kiaknázzák, és elkerüljék azokat a negatív attitűdöket, amelyek olyan érintett felektől érkeznek, akik úgy érzik, kihagyták őket a terminológiapolitika kialakításának folyamatából.

4) Együttműködésen alapuló munkamódszerek bevezetése: a legjobb eredményeket akkor lehet elérni, főleg a nyelv- és terminológiafejlesztés területén, ha a nyelvészek, terminológusok és a doménszakértők együttműködnek a bizottságokban, mivel általában ezek a különböző szakértők eltérő tudással és tapasztalattal rendelkeznek, amelyekkel hozzájárulhatnak az összetett feladatok megvalósításához:

- doméntudás (fogalmi tudás);
- nyelvi ismeretek (általános és nyelvspecifikus);
- terminológiai tudás (munkamódszerek, a fenti két világ közötti szakadék áthidalása).

A folyamatokat, valamint a számítógéphálózat által támogatott kooperatív munkával kapcsolatos munkafolyamat irányítását azonban nagyon gondosan kell megtervezni ahhoz, hogy hatékonyak és eredményesek legyenek. Ennek megvalósítása némi időt vehet igénybe.

5) A kapacitásépítést a lehető legkorábban el kell kezdeni: a terminológiapolitikát nem statikus tervként kell elképzelni, hanem élő, fejlődő eszközként, amelyeket a változó környezetnek megfelelően kell adaptálni. A terminológia és alkalmazásainak interdiszciplináris jellegére tekintettel számos jól képzett szakértőre van szükség a megvalósításhoz. Ezen szakértők oktatását és képzését a lehető legkorábban kell elkezdeni annak érdekében, hogy a terminológiapolitika megvalósításában sikeresen el lehessen kerülni a folytonossági hiányokat.

6) Fel kell hívni a teljes nyelvközösség figyelmét: csak akkor lehet garantálni a megvalósítás sikerét, ha a terminológiapolitikát azok is elfogadják és ismerik, akiknek az elképzelések szerint az előnyükre válna.

MELLÉKLET – Az Irányelvben használt terminusok

Az Irányelv szövegének könnyebb olvashatóságához az alábbiakban néhány alapvető terminus magyarázata található. A terminológiai munka szókincsének szabványosított terminusai, valamint ezek szigorúan meghatározott definíciói az ISO 1087:2000 nemzetközi szabványban találhatók.

Determinologizáció: nyelvi folyamat, amelyben a terminusok (a szaknyelvekben a fogalmak reprezentánsai) lexikai elemként (pl. szóként) kerülnek felhasználásra az adott köznyelvben ↔ terminologizáció.

Domén: (ebben a dokumentumban) tudományos-műszaki tárgykör vagy más szakterület.

Doménkommunikáció: (szinonimák) specializált kommunikáció; tudományos-műszaki kommunikáció, szakmai kommunikáció – DE NEM: műszaki kommunikáció; emberek közötti kommunikáció egy **doménon** belül, amely pragmatikai értelemben magába foglalja a tudományos-műszaki tárgyköröket, valamint más szakterületeket is.

Humán nyelvtechnológiák: olyan technológiák, amelyek a nyelvről szerzett tudást alkalmazzák számítógépes rendszerek fejlesztésére, amelyek képesek felismerni, megérteni, értelmezni és létrehozni az emberi nyelvet bármely formájában olyan alkalmazások fejlesztéséhez, amelyek lehetővé teszik az emberek számára, hogy közvetlen kapcsolatba léphessenek a számítógépekkel.

Kommunikáció: (ebben a dokumentumban) emberek közötti kommunikáció, amely lehet írásbeli, szóbeli vagy nonverbális.

Kommunikációtervezés: (ebben a dokumentumban) az emberek közötti kommunikációhoz kötődő tervezési tevékenység, amely magába foglalja a **nyelvtervezést** és a **terminológiatervezést,** legyen ez a tevékenység akár szűk értelemben nyelvközpontú vagy tágabban értelmezve szervezeti, technikai vagy infrastrukturális.

Köznyelv: (szinonimák) mindennapi nyelv; a nyelvközösség által, főleg mindennapos célokra használt nyelv.

Műszaki kommunikáció: (szinonimák) műszaki szakírás; műszaki dokumentáció (ebben a dokumentumban) szaknyelven megírt vagy azt nagy mennyiségben tartalmazó szakszövegek elkészítése.

Nemzeti terminológiapolitika: egy országon vagy egy többé-kevésbé autonóm nyelvközösségen belül (amely akár egy országban, akár két vagy több ország határain is átnyúló régióban található), a politikai döntéshozatal szintjén kialakított nyilvános stratégia, amelynek eredménye a kialakuló vagy meglévő terminológiák fejlesztése vagy szabályozása bármilyen felhasználási célból.

Nyelvi norma: nyelvi konvenciók, amelyeket a nyelvközösség közös nyelvi sztenderdjének tekintenek.

MEGJEGYZÉS: Számos változat létezhet (például a dialektusok), amelyek konvenciói eltérnek a nyelvi normától.

Nyelvmérnökség: a **természetesnyelv-feldolgozással (NLP)** foglalkozó szakterület.

Nyelvtervezés: (ebben a dokumentumban) olyan nyelvfejlesztéssel foglalkozó tevékenység, amely a különböző módszerek és megközelítések elegyét fedi le, beleértve a terminológiát és a lexikográfiát, a terminológiamenedzsmentet, a fordítást és a fordításmenedzsmentet, valamint egyre inkább a korpuszalapú megközelítéseket is (terminuskivonatolás, korpuszelemzés a diskurzusközösségben megalkotott neologizmusok elemzésére stb.).

MEGJEGYZÉS: A nyelvvel foglalkozó más területhez hasonlóan, a humán nyelvtechnológiák használatának is egyre fontosabb szerepe van a nyelvtervezésben.

Szaknyelv: (szinonima) speciális célú nyelv(használat); a szakértői közösségek által használt nyelvet jelenti, amelyben a terminológia és a doménspecifikus nyelvi konvenciók kisebb vagy nagyobb mértékben jelennek meg.

Természetesnyelv-feldolgozás (NLP): kutatási és fejlesztési tevékenység, amely olyan szoftvereket tervez és alkot meg, amely az ember által használt természetes nyelvet képesek elemezni, megérteni és produkálni.

Terminológia(tudomány): a különböző szakterületek **terminológiájának** strukturálását, kialakítását, fejlesztését, használatát és kezelését vizsgáló, valamint a különböző alkalmazásokhoz kapcsolódó módszertani alapot előkészítő diszciplína.

Terminológiai adatbázis (TB): egy- vagy többnyelvű terminológiai adatokat tároló adatbázis, amelyet egy országon, nyelvközösségen belül vagy helyi szinten hoztak létre az adott nyelvközösség igényeitől függően.

Terminológiai eszköz: terminológiai alkalmazás, például **terminológiakezelő-rendszer (TMS),** amelyet a terminológiai adatok valamilyen módon történő kezelésére használnak.

Terminológiai piac: terminológiai termékek és szolgáltatások felhasználóiból és szolgáltatóiból álló piac.

Terminológiai szolgáltatás: terminológiai alapelveken, módszereken, adatokon vagy eszközökön alapuló szolgáltatás, például igény szerinti terminológiai kutatás, terminológiai tanácsadás és képzési szolgáltatás, terminológiai információs és dokumentációs szolgáltatás, a terminológiai feladatok és információs szolgáltatások kiszervezése stb.

Terminológiai termék: a terminológiai tevékenység eredménye egy termék formájában, amely lehet konvencionális terminológiai kiadvány (például terminológiai szabvány, szakszótár, glosszárium, szókincstár stb.), elektronikus adatgyűjtemény (pl. **terminológiai adatbázis**) vagy **terminológiai eszköz.**

Terminológiák: egy adott szaknyelvben használt megnevezések halmaza.

Terminológiakezelő-rendszer (TMS): a terminológiai adatok feldolgozására tervezett és megalkotott szoftver, amely különálló programként vagy más alkalmazásba integrálva használatos.

Terminológiatervezés: olyan tervezési tevékenység, amely a nyelvet nagymértékben a doménkommunikáció szükségletei és követelményei alapján fejleszti.

Terminologizáció: nyelvi folyamat, amelyben a köznyelvi lexikai elemeket (pl. szavakat) terminusként használják (amely egy adott szaknyelvben a fogalmakat reprezentálja) ↔ determinologizáció.

Szakirodalom (válogatás)

Antia, Bassey E. 2000. *Terminology and Language Planning: an alternative framework of discourse and practice.* John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.

Bamgbose, Ayo 1991. *Language and the nation. The language question in sub-Saharan Africa.* Edinburgh University Press, Edinburgh.

Cobarrubias, Juan; Fishman, Joshua A. [eds.] 1983. *Progress in Language Planning. International Perspectives.* Mouton, Berlin/New York.

Cooper, Robert L. 1989. *Language Planning and Social Change.* Cambridge.

Department of Arts and Culture of the Republic of South Africa. *National Language Policy Framework.* Final Draft, 2002. DAC, Pretoria.

Gadelii, Karl Erland 1999. *Language Planning: Theory and Practice. Evaluation of language planning cases world-wide.* UNESCO, Paris.

Galinski, Christian – Budin, Gerhard – de V. Cluver, A. D. 1999. Terminologieplanung und Sprachplanung. In: Hoffmann, L. – Kalverkamper, H. – Wiegand, H. E. (eds.) *Fachsprachen/Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft.* deGruyter, Berlin/New York.

Lauren, Christer – Myking, Johan – Picht, Heribert 2002. Language and domains: a proposal for a domain dynamics taxonomy. *LSP and professional communication,* 2: 2330.

Montviloff, Victor 1990. *National information policies. A handbook on the formulation, approval, implementation and operation of a national policy on information.* (publication PGI-90/WS/11) UNESCO, Paris.

Rubin, Joan; Jernudd, Bjorn (eds.) 1971. *Can Language Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations.* University Press of Hawaii, Hawaii.

Sager, Juan C. – Nkwenti-Azeh, B. 1989. *Terminological problems involved in the process of exchange of new technology between developing and developed countries (Study on recent developments in the relationship between science, technology and society in different economic, social and cultural contexts).* UNESCO, Paris, Document No. 59.

UNESCO. *Recommendation on the promotion and use of multilingualism and universal access to Cyberspace* (32C/Resolution 41). UNESCO, Paris, 2003.; Magyar nyelven: *Ajánlás a többnyelvűség előmozdításáról és a cyberspace-hez való egyetemes hozzáférésről.* http://www.unesco.hu/archivum-2009-vegeig/kommunikacio-informacio/ajanlas-tobbnyelvuseg

Wright, Sue Ellen – Budin, Gerhard (eds.) 1997 (vol. 1), 2001 (vol. 2). *Handbook of Terminology Management.* John Benjamins Publishing, Amsterdam/Philadelphia.

Az ISO (International Organization for Standardisation) szervezet által kiadott vonatkozó nemzetközi szabványok (2005-ig)

ISO 639-1:2002 Code for the representation of names of languages – Part 1: Alpha-2 code (ISO 639-1/RA – Registration Authority for the maintenance of the code: Infoterm http://linux.infoterm.org/infoterm-e/raiso639-1_start.htm)

ISO 639-2:1998 Code for the representation of names of languages – Part 2: Alpha-3 code (ISO 639-2/RA – Registration Authority for the maintenance of the code: Library of Congress http://lcweb.loc.gov/standards/iso639-2/)

ISO 704:2000 Terminology work – Principles and methods

ISO 860:1996 Terminology work – Harmonization of concepts and terms (under review)

ISO 1087-1:2000 Terminology – Vocabulary – Part 1: General Concepts

ISO 1087-2:2000 Terminology work – Vocabulary - Part 2: Computer applications

ISO 1951:1997 Lexicographical symbols particularly for use in classified defining vocabularies (under revision)

ISO 10241:1992 Preparation and layout of international terminology standards (under revision)

ISO 12199:2000(E) Alphabetical ordering of multilingual terminological and lexicographical data represented in the Latin alphabet

ISO 12200:1999 Computer applications in terminology – Machine-readable terminology interchange format (MARTIF) - Negotiated interchange

ISO 12616:2001 Translation-oriented terminography

ISO/TR 12618:1994 Computer aids in terminology – Creation and use of terminological databases and text corpora (under revision)

ISO 12620:1999 Computer applications in terminology – Data categories

ISO 15188:2001 Project management guidelines for terminology standardisation

ISO 16642:2003 Computer applications in terminology – Terminology Markup Framework (TMF)

Előkészületben lévő nemzetközi szabványok (2005-ben)

ISO/AWI 860 Terminology work - Harmonization of concepts and terms (az ISO 860:1996 átdolgozása)

ISO/WD 1951 Presentation/Representation of entries in specialized dictionaries (az ISO 1951:1997 átdolgozása)

ISO/WD 10241 International terminology standards – Preparation and layout (az ISO 10241:1992 átdolgozása)

ISO 12615:2004 Bibliographic references and source identifiers for terminology work

ISO/PWI 12620-2 Computer applications in terminology – Data Categories – Part 2: Terminological data categories (az ISO 12620:1999 átdolgozása)

ISO/NP 21829 Terminology of language resource management

ISO/PWI 22128 Quality assurance guidelines for terminology products
ISO/AWI 22134 Terminology in sociolinguistic application
ISO/WD 24613 Lexical Markup Framework (LMF)

Az ISO (International Organization for Standardisation) szervezet által kiadott vonatkozó nemzetközi szabványok (kiegészítve 2018-ban)

ISO 639-1:2002 Codes for the representation of names of languages – Part 1: Alpha-2 code
ISO 639-2:1998 Codes for the representation of names of languages – Part 2: Alpha-3 code
ISO 639-3:2007 Codes for the representation of names of languages – Part 3: Alpha-3 code for comprehensive coverage of languages
ISO 639-4:2010 Codes for the representation of names of languages – Part 4: General principles of coding of the representation of names of languages and related entities, and application guidelines
ISO 639-5:2008 Codes for the representation of names of languages – Part 5: Alpha-3 code for language families and groups
ISO 704:2009 Terminology work – Principles and methods
ISO 860:2007 Terminology work – Harmonization of concepts and terms
ISO 1087-1:2000 Terminology work – Vocabulary – Part 1: Theory and application
ISO 1951:2007 Presentation/representation of entries in dictionaries – Requirements, recommendations and information
ISO 2603:2016 Simultaneous interpreting – Permanent booths – Requirements
ISO 4043:2016 Simultaneous interpreting – Mobile booths – Requirements
ISO 10241-1:2011 Terminological entries in standards – Part 1: General requirements and examples of presentation
ISO 10241-2:2012 Terminological entries in standards – Part 2: Adoption of standardized terminological entries
ISO/TS 11669:2012 Translation projects – General guidance
ISO 12199:2000 Alphabetical ordering of multilingual terminological and lexicographical data represented in the Latin alphabet
ISO 12615:2004 Bibliographic references and source identifiers for terminology work
ISO 12616:2002 Translation-oriented terminography
ISO 13611:2014 Interpreting – Guidelines for community interpreting
ISO 15188:2001 Project management guidelines for terminology standardization
ISO 16642:2017 Computer applications in terminology – Terminological markup framework
ISO 17100:2015 Translation services – Requirements for translation services
ISO 18587:2017 Translation services – Post-editing of machine translation output – Requirements
ISO 18841:2018 Interpreting services – General requirements and recommendations
ISO 20108:2017 Simultaneous interpreting – Quality and transmission of sound and image input – Requirements

ISO 20109:2016 Simultaneous interpreting – Equipment – Requirements
ISO/TR 20694:2018 A typology of language registers
ISO 21720:2017 XLIFF (XML Localisation interchange file format)
ISO 22128:2008 Terminology products and services – Overview and guidance
ISO 22274:2013 Systems to manage terminology, knowledge and content – Concept-related aspects for developing and internationalizing classification systems
ISO 23185:2009 Assessment and benchmarking of terminological resources – General concepts, principles and requirements
ISO 24156-1:2014 Graphic notations for concept modelling in terminology work and its relationship with UML – Part 1: Guidelines for using UML notation in terminology work
ISO 24610-1:2006 Language resource management – Feature structures – Part 1: Feature structure representation
ISO 24610-2:2011 Language resource management – Feature structures – Part 2: Feature system declaration
ISO 24611:2012 Language resource management – Morpho-syntactic annotation framework (MAF)
ISO 24612:2012 Language resource management – Linguistic annotation framework (LAF)
ISO 24613:2008 Language resource management - Lexical markup framework (LMF)
ISO 24614-1:2010 Language resource management – Word segmentation of written texts – Part 1: Basic concepts and general principles

ISO 24614-2:2011 Language resource management – Word segmentation of written texts – Part 2: Word segmentation for Chinese, Japanese and Korean
ISO 24615-1:2014 Language resource management – Syntactic annotation framework (SynAF) – Part 1: Syntactic model
ISO 24615-2:2018 Language resource management – Syntactic annotation framework (SynAF) – Part 2: XML serialization (Tiger vocabulary)
ISO 24616:2012 Language resources management – Multilingual information framework
ISO 24617-1:2012 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF) – Part 1: Time and events (SemAF-Time, ISO-TimeML)
ISO 24617-2:2012 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF) – Part 2: Dialogue acts
ISO 24617-4:2014 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF) – Part 4: Semantic roles (SemAF-SR)
ISO/TS 24617-5:2014 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF) – Part 5: Discourse structure (SemAF-DS)
ISO 24617-6:2016 Language resource management – Semantic annotation framework – Part 6: Principles of semantic annotation (SemAF Principles)
ISO 24617-7:2014 Language resource management – Semantic annotation framework – Part 7: Spatial information (ISOspace)
ISO 24617-8:2016 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF) – Part 8: Semantic relations in discourse, core annotation schema (DR-core)
ISO 24619:2011 Language resource management – Persistent identification and sustainable access (PISA)

ISO/TS 24620-1:2015 Language resource management – Controlled natural language (CNL) – Part 1: Basic concepts and principles
ISO 24622-1:2015 Language resource management – Component Metadata Infrastructure (CMDI) – Part 1: The Component Metadata Model
ISO 24623-1:2018 Language resource management – Corpus query lingua franca (CQLF) – Part 1: Metamodel
ISO 24624:2016 Language resource management – Transcription of spoken language
ISO 26162:2012 Systems to manage terminology, knowledge and content – Design, implementation and maintenance of terminology management systems
ISO 29383:2010 Terminology policies – Development and implementation
ISO 30042:2008 Systems to manage terminology, knowledge and content – TermBase eXchange (TBX)

Előkészületben lévő nemzetközi szabványok (kiegészítve 2018-ban)

ISO/AWI 639-4 Codes for the representation of names of languages – Part 4: General principles of coding of the representation of names of languages and related entities, and application guidelines
ISO/DIS 1087 Terminology work – Vocabulary
ISO/AWI 12616-1 Terminology work in support of multilingual communication – Part 1: Fundamentals of translation-oriented terminography
ISO/DIS 12620 Management of terminology resources – Data category specifications
ISO/DIS 20228-2 Interpreting services – Legal interpreting – Requirements
ISO/CD 20539 Translation, interpreting and related technology – Vocabulary
ISO/CD 20771 Legal translation services – Requirements
ISO/AWI 21998 Medical/healthcare interpreting
ISO/AWI 21999 Translation quality assurance and assessment – Models and metrics
ISO/DIS 22259 Conference systems – Equipment – Requirements
ISO/NP 23155 Interpreting services – Conference interpreting – Requirements and recommendations
ISO/DIS 24613-1 Language resource management – Lexical markup framework (LMF) – Part 1: Core model
ISO/CD 24613-2 Language resource management – Lexical markup framework (LMF) – Part 2: Machine Readable Dictionary (MRD) model
ISO/NP 24613-3 Language resource management – Lexical markup framework (LMF) – Part 3: Etymological Extension
ISO/NP 24613-4 Language resource management – Lexical markup framework (LMF) – Part 4: TEI serialisation
ISO/CD 24617-2 Language resource management – Semantic annotation framework (SemAF) – Part 2: Dialogue acts
ISO/CD 24617-7 Language resource management – Semantic annotation framework – Part 7: Spatial information (ISOspace)

ISO/CD 24617-9 Language resource management – Semantic annotation framework – Part 9: Reference (ISORef)
ISO/DIS 24622-2 Language resource management – Component metadata infrastructure (CMDI) – Part 2: The component metadata specific language
ISO/CD 26162-1 Management of terminology resources – Terminology databases – Part 1: Design
ISO/CD 26162-2 Management of terminology resources – Terminology databases – Part 2: Software
ISO/NP 26162-3 Management of terminology resources – Terminology databases – Part 3: Content
ISO/DIS 29383 Terminology policies – Development and implementation
ISO/FDIS 30042 Management of terminology resources – TermBase eXchange (TBX)